

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

MEDITATIEF / B.C. Buitendijk

In dit nummer:

MEDITATIEF 541
B.C. Buitendijk
'In 't stille graf...'

KERK EN MUZIEK 543
J. Smelik
In den vroegen
morgenstond

KERKELIJK LEVEN 547
A. de Snoo
Het gebed van Goede Vrijdag:
'opdat zij allen één zijn'

PAASLIED 549

SCHRIFTSTUDIE 550
M. van Veelen
Zijn wij Gods medewerkers? 2

WANDELEN MET GOD 553
H. Folkers
De bioscoop 2

ACHTERGRONDEN 555
A.L.T. de Bruijne
Meta-foor en na

KERK IN ORDE 560
M. te Velde
Bezinning over vormen
van kerkverband

en verder...
Meegelenzen

'IN 'T STILLE GRAF'

(PSALM 115 : 17)

Stille zaterdag

De laatste week van Jezus' lijden is van dag tot dag beschreven in de evangeliën. We kunnen de Christus volgen van de intocht in Jeruzalem tot en met de uitwerping uit de heilige stad.

Die laatste week heeft in het kerkelijke jaar een bijzondere plaats gekregen. Van Palmpasen tot Paaszondag is het Goede Week, ook wel de Stille Week genoemd. Witte donderdag, goede vrijdag, stille zaterdag...

Op die sabbat na de kruisdood van Christus was het stil. De discipelen en vrouwen die getuige zijn geweest van zijn sterven, hebben Hem in het graf gelegd. Toen hielden ze gedwongen rust. In hun hart stormde het. Ze hadden zoveel vragen en ze waren zo teleurgesteld. Ze konden de stem van hun Meester niet meer horen. De klanken daarvan waren verstorven. Ze dachten te moeten berusten: het was voorbij.

In de stilte neergedaald

Jezus was begraven. Hij had de lofzang gezongen samen met zijn discipelen. Hij had met hen aan tafel gezeten om het Pascha te vieren. Hij had het Heilig Avondmaal ingesteld: teken en zegel van de gemeenschap. Nu was Hij gestorven. Uit de gemeenschap gestoten. Van de aarde verbannen. In een graf gelegd. Het was stil. De lofzang was verstomd. Het leven voorbij. De dood maakt de mens stil. Het sterven maakt het loven onmogelijk. Gods kinderen hadden het daar onder het oude verbond zo moeilijk mee. 'Wie zou U loven in het graf?' (Psalm 6) 'Wordt in het graf Uw goedertierenheid verkondigd, Uw trouw in de plaats der vertering?' (Psalm 88) 'Niet de doden zullen de HERE loven, niemand van wie in de stilte zijn neergedaald, maar wij, wij zullen de HERE prijzen van nu aan tot in eeuwigheid' (Psalm 115).

Doodse stilte

De psalmdichters hadden het leven lief. Zij wisten dat zij het leven gekregen hadden om te loven. Ze hadden het er – net als wij vandaag – zo moeilijk mee, dat de dood een bittere werkelijkheid is midden in het leven. Het sterven betekende een abrupt einde aan het loven. Of het maakte de stem van de zanger langzaam maar zeker zwakker tot die niet meer gehoord werd. In het graf is het akelig stil. Er zit geen leven in. Er wordt geen lofzang gehoord.

Was er in het Oude Testament dan geen uitzicht op het leven? Wisten ze niet van het leven na dit leven?

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DS. A. DE SNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten
f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

Dat wordt hier niet gezegd. We kennen de psalmen die zingen van het leven met de HERE, ook na dit leven. De vraag van de psalmist is ook niet in tegenspraak met de belijdenis van het eeuwige leven. Het is nog steeds waar: in het graf wordt God niet aangeroepen, daar wordt zijn naam niet geprezen. Het graf is de plaats van dood en verderf. De ziel van de gelovigen die gestorven zijn is in de hemel. Daar wachten zij op de dag van de opstanding. Wij verwachten dat we dan als volmaakte mensen – met lichaam en ziel – God zullen loven.

De stilte doorbroken

Christus werd begraven. Hij is echt gestorven. Hij is de weg gegaan van de mens, tot het einde toe. Hij heeft als geen ander de dood onderzocht en de verschrikking ervan geproefd. Hij moest de schande en vernedering van het graf dragen. Hij wilde dat ook. Want nu kon Hij de banden van de dood verbreken. Op de vroege Paasmorgen werd de rust van het graf verstoord. Christus is opgestaan. Toen kwam alles in beweging. De aarde beefde. Engelen kwamen bij het graf. Soldaten zijn in doodsangst weggevlucht. De discipelen en de vrouwen waren stil. Ze zaten met hun gedachten in de dood. Op die vroege morgen gingen ze op weg, in alle stilte. Toen hoorden ze van de Levende en kregen ze het leven. Hun leven werd loven.

Bij 't stille graf

De dood is nog ingrijpend. Na Pasen kunnen we ook niet wennen aan het sterven. Dat hoort niet bij het leven. Waarom moeten de gelovigen nog sterven? Waarom is er nog de verschrikking van het graf? Door dood en graf heen geeft God het leven. Het leven met de HERE wordt niet onderbroken. Maar wij wachten op de dag dat al Gods kinderen Hem zullen loven met hart en mond en handen.

Bij 't graf wordt een mens stil. Stil van verdriet en rouw. Stil ook van verwonderingen verwachting. Dit is het einde niet. Bij het graf zelfs kan gezongen worden.

**De EVANGELIEVERKONDIGING onder de Moslim-
volken in het Midden Oosten en Noord Afrika
kan niet zonder uw hulp!**

Steun daarom via

GIRO 315 60 94

**Comité Steun MERF Cyprus
Ermelo**

IN DEN VROEGEN MORGENSTOND

J. Smelik

Kerk en muziek

*E*venals andere christelijke feestdagen vier je Pa-
sen vooral zingend. Of om te variëren op een uit-
spraak van Luther: God heeft ons vrolijk gemaakt
door zijn Zoon te zenden tot verlossing van zonde,
dood en duivel. Wie dat oprecht gelooft, die kan
het niet laten: hij moet vrolijk en van harte daar-
van 'zingen und sagen'. Maar wie daarvan niet
'zingen und sagen' wil, geeft te kennen dat hij
het niet gelooft...

'Singen und sagen', met die uitdrukking bedoel-
de de reformator dat de blijde boodschap lofprij-
zend verkondigd wordt. Voor dat doel zijn in de
kerkgeschiedenis op grote schaal liederen ge-
schreven. Ook zeer veel paasliederen. Het **Gere-
formeerd Kerkboek** bevat er drie.¹ Eén daarvan is
Gezang 20: 'In het vroege morgenlicht komt
Gods boodschap tot de zijnen'. Aanstaaende zon-
dag zullen veel kerken dit lied zingen. (Misschien
wel in de morgen- én de middagdienst. De keuze
voor paasliederen is nu eenmaal niet groot...) Het
lied is gebaseerd op een paaslied van Da Costa.

beelden, die op godsdienstig, soci-
aal en politiek gebied destijds de
overhand voerden. Het boekje
heeft een belangrijke impuls ge-
geven aan het Réveil in Nederland.
Het Réveil, waarin Da Costa een
centrale positie innam, was een
niet-kerkelijk gebonden opwek-
kingsbeweging die zich sterk maak-
te voor het vasthouden aan de gere-
formeerde confessie, het persoon-
lijk belijden van de centrale ge-
loofswaarheden, dwars tegen alle
aanvallen, die onder andere de Gro-
ningse theologen ondernamen te-
gen het gezag en de onfeilbaarheid
van de Schrift. Het lied was voor
Da Costa (en andere Réveilman-
nen) een belangrijk middel om de
doelstelling van het Réveil te ver-
wezenlijken.

De liederen van Da Costa handelen
dan ook vaak over de centrale the-
ma's van het christelijk geloof; het
verzoenend lijden en sterven van
Christus, zijn opstanding uit de
dood, zijn hemelvaarten heerschap-
pij over de wereld. Ook de aan-
dacht voor zending, die we in de
liederen van Da Costa aantreffen,
wordt begrijpelijk vanuit de doel-
stelling van het Réveil.

De dichter

Isaac da Costa werd op 14 januari
1798 geboren als zoon van Daniël
da Costa, een vooraanstaand joodse
wijnhandelaar uit Amsterdam. Hij
studeerde Rechten en Letteren in
Leiden. Da Costa was een praktize-
rend jood, die zich hield aan de
voorschriften en gebruiken van de
joodse religie. Mede door contac-
ten met Willem Bilderdijk (1756-
1831) kwam hij echter tot andere
inzichten. In 1822 ging hij over tot

de Hervormde Kerk. Samen met
zijn vrouw Hanna Belmonte (een
niet van Da Costa) en zijn neef
Abraham Capadose (1795-1874),
werd Da Costa op 20 oktober van
dat jaar in Leiden gedoopt door ds.
L. Egeling.

Een jaar later publiceerde Da Costa
zijn brochure *Bezwaren tegen*
geest der eeuw. Het boekje deed
veel stof opwaaien, omdat Da Cos-
ta in felle bewoordingen ten strijde
trok tegen de 'goden van den tijd',
dat wil zeggen: de verlichte denk-

Typerende voor Da Costa's liede-
ren, is de aandacht voor het ver-
bondsvolk van het Oude Testa-
ment. In zijn hele oeuvre, inclusief
zijn liederen, heeft Da Costa zijn Is-
raëlitische afkomst nooit verloo-
chend. Integendeel, hij bleef zich
presenteren als Israëliet: 'Ik ben
geen zoon der laauwe Westerstran-
den! Mijn vaderland is daar de Zon
ontwaakt!'

Da Costa had chiliastische opvattin-
gen. Het oudtestamentische ver-
bondsvolk zou niet altijd 'der vol,
keren smaad' blijven. Min of meer

in verband hiermee staat een ander opvallend element van Da Costa's liederen: de aandacht voor de eschatologie. In veel liederen verwijst Da Costa naar de Jongste Dag. De eschatologie en de aandacht voor Israël komen we – zoals hieronder zal blijken – ook tegen in het paaslied van Da Costa. Da Costa stierf op zaterdag 28 april 1860. Inderdaad, het was sabbat.

De liedtekst

Het lied 'In den vroegen morgenstond' publiceerde Da Costa in zijn dichtbundel *Feestgezangen* (1828). Uiteraard werd het lied ook opgenomen in de verzamelde dichtwerken van Da Costa, die J.P. Hasebroek tien jaar na het overlijden van de dichter uitgaf.²

Het gezang telt in het *Gereformeerd Kerkboek* zes strofen. Het oorspronkelijk lied van Da Costa heeft echter maar liefst negentien strofen. Het complete lied staat bij dit artikel afgedrukt. Het is beslist de moeite waard om het eens rustig door te lezen, of nog beter: te zingen. Wie het lied doorleest (c.q. zingt), zal even moeten wennen aan het overdadige, breedsprakige taalgebruik uit de negentiende eeuw. Ten opzichte van onze negentiende-eeuwse voorouders is ons taalgebruik nogal veranderd. We zijn zakelijker en zuiniger met woorden geworden. Ook in ons kerklied. Maar wanneer we onszelf even de gelegenheid geven aan het negentiende-eeuwse taalgebruik te wennen, ontdekken we dat Da Costa's lied naar inhoud en vormgeving (die beide staan nooit los van elkaar) een goed **kerklied** genoemd moet worden. Een lied om van het paasevangelie te 'zingen und sagen'.

Het originele lied heeft een doorzichtige structuur. De eerste strofe is een inleidende strofe, waarin kort en krachtig het onderwerp gepresenteerd wordt. In de strofen 2 tot en met 5 wordt de betekenis van Christus' opstanding voor de kerk

(inclusief de 'ik' uit strofe 3) bezongen. In strofe 6 tot en met 13 wordt het opstandingsverhaal verteld. De gebeurtenissen, die tijdens en direct na de opstanding van Christus plaatsvonden, worden in het lied genoemd. Bijvoorbeeld: de engelen bij het graf (str. 6), de twee Maria's die hun Heer wilden gaan zalven (str. 7, 8), de verschijning aan de Emmaüsgangers (str. 10) en de ongelovige Thomas (str. 12). In strofe 14 wordt gerefereerd aan de bekering van Saulus (Hand. 9). Deze negen strofen vormen letterlijk én figuurlijk de spil, het centrum van het lied.

Evenals in de strofen 2 tot en met 5 wordt in de laatste vijf strofen de betekenis van Christus' opstanding bezongen. Alleen ligt nu het accent op de toekomst. Da Costa trekt de lijn van Pasen door naar de Jongste Dag. Alle volken zullen Christus bij zijn terugkomst zien en hulde bewijzen, Israël zal daarbij voorop gaan, want voor Da Costa was het duidelijk: het zaad van Israël zal niet vergaan (strofe 15).

Bij eerste lezing valt ook direct op, dat elke strofe eindigt met het woord 'opgestaan'. Dikwijls staat er 'de Heer is opgestaan'. Afhankelijk van de inhoud van de betreffende strofe, gebruikt Da Costa in de slotregel ook andere titels voor Christus: 'Sions Vorst', 'Isrels Heil', 'Davids Zoon' en 'Lam van God'. Opvallend zijn hier de aan het Oude Testament ontleende benamingen voor Christus. Voor Da Costa waren Oude en Nieuwe Testament een hechte eenheid.

In diverse strofen verwijst Da Costa in een noot naar specifieke plaatsen uit de Schrift. Maar ook zonder deze heenwijzingen zal iedereen zonder moeite ontdekken dat Da Costa in zijn lied aan zeer veel schriftpassages refereert.

Veranderingen

Het hele lied werd in 1882 opgenomen in de christelijk-gereformeerde bundel *Stem en Snaren*. Deze bundel bevatte 13 liederen van Da

Costa, die blijkbaar erg in de smaak vielen bij gereformeerden. Toen de Generale Synode van Middeburg in 1933 de bundel *Eenige Gezangen* uitbreidde, werden daarin vijf liederen van Da Costa opgenomen (In 't kruis zal 'k eeuwig roemen; Halleluja! Lof zij het Lam; In den vroegen morgenstond; De dag der kroning is gekomen; Ja, de Trooster is gekomen!). Van het lied 'In den vroegen morgenstond' hadden de samenstellers van de *Eenige Gezangen* zeven strofen opgenomen.

Vier liederen van Da Costa zijn in 1975 ook in de proefbundel van het *Gereformeerd Kerkboek* terechtgekomen. Het paaslied van Da Costa werd terzijde gelegd, omdat men zich vooral stoorde aan het negentiende-eeuwse taalgebruik van het lied. In 1986 keerde het lied terug in het kerkboek van de Gereformeerde Kerken, zij het in een grondig gewijzigde versie. De strofe 'O mijn ziel! Wanneer de nacht', die nog wel in de *Eenige Gezangen* stond, werd in het *Gereformeerd Kerkboek* niet opgenomen. Van daar dat we momenteel nog maar zes van de negentien strofen gebruiken.

Het is opvallend, dat men in onze eeuw de strofen 6 tot en met 13 uit het oorspronkelijk lied weggelaten heeft. Dat zijn uitgerekend de strofen waarin Da Costa het opstandingsverhaal van Christus bezingt. Kunnen we het als volgt formuleren: het hart is uit het lied weggesneden? Door het verhalende gedeelte (str. 6-14) uit het lied te schrappen, hebben we in ieder geval een gezang gekregen waarin de **betekenis** van Christus' opstanding voor het heden (str. 2) en vooral voor de toekomst (str. 3-6) het volle accent krijgt.

In het *Gereformeerd Kerkboek* heeft men bovendien in de tekst veel wijzigingen aangebracht. Het valt daarbij vooral op, dat diverse noties die typerend zijn voor Da Costa's (theologische) denkwereld,

geretoucheerd zijn. Ik noem slechts een paar van dergelijke veranderingen.

In strofe 1 is de term 'Sioniten' weggefallen. De boodschap van God komt nu 'tot de **zijnen**'. Wij leggen blijkbaar liever het accent op het feit dat de mensen, tot wie Gods boodschap kwam, volgelingen van Christus waren en niet op het feit dat het 'Sioniten' waren. Zegt dit iets over onze houding ten opzichte van Israël, die anders is dan die van Da Costa? In ieder geval is een voor Da Costa kenmerkende en veelbetekenende term geschrapt.

Hetzelfde geldt voor de vijfde strofe '0, die dag van wraak en vuur'. In de laatste regel stond bij Da Costa 'Lam van God'. Het is niet helemaal duidelijk waarom deze woorden moesten wijken voor de woorden 'de Heer' (strofe 4 *Gereformeerd Kerkboek*). Hoe dan ook, we ontdekken opnieuw een voor Da Costa's liederen kenmerkende notie, die om welke reden dan ook geëlimineerd moest worden. Overigens is het ook aardig te letten op de wijziging van de regel 3 en 4 uit deze strofe. De oorspronkelijke zin 'als de Richter op den troon van den vollen toom zal blaken' (strofe 18), is in het *Gereformeerd Kerkboek* inhoudelijk veel minder militant: 'God zal in het laatste uur ieder menschenhart doorlichten'.

Melodie

Als wijsaanduiding heeft Da Costa boven het lied: 'Wijze: Gez. 39' gezet. Hij verwijst hier naar Gezang 39 uit de hervormde bundel *Evangelische Gezangen* (1806): 'Jezus neemt de zondaars aan!' Bij dit lied staat de melodie van het Duitse lied 'Jesu, meine Zuversicht!' genoteerd en als wijsaanduiding aangegeven. Deze melodie is mogelijk gecomponeerd door **Johann Crüger** (1598-1662), componist en organist te Berlijn.

In de bundels *Stem en Snaren* en in de *Eenige Gezangen* werd – conform de wens van Da Costa – deze

melodie bij de liedtekst geplaatst. Vanzelfsprekend is dit niet. Er zijn ook bundels van rond 1900 bekend waarin de liedtekst van Da Costa vergezeld gaat van een andere melodie. In de officiële gereformeerde gezangboeken werd gelukkig tot op de dag van vandaag gekozen voor de melodie die door de dichter zelf is opgegeven.

Wel heeft de Generale Synode van Heemse (1984/85) vastgesteld dat bij Da Costa's lied de oorspronkelijke melodie genoteerd moest worden. Erg veel visie zit er niet achter deze keuze, hetgeen al op te maken is uit het feit dat de melodieën door de synode per hoofdelijke stemming werden vastgesteld. Zo is de situatie ontstaan dat bij de liedtekst, waar de melodie oorspronkelijk bij hoort (het lied 'Jezus is mijn toeverlaat' – Gezang 22), de latere melodie-variant terecht is gekomen. Wanneer het al zinvol was om van de melodie twee varianten op te nemen, die wel erg veel op elkaar lijken, dan was er veel voor te zeggen geweest om bij Da Costa's lied de latere melodievariant te plaatsen. Het doet wat anachronistisch aan bij een uitgesproken negentiende-eeuwse tekst een authentieke, zeventiende-eeuwse melodie aan te treffen. Het subjectieve taalgebruik van de negentiende-eeuwse Da Costa staat nogal diametraal op de 'objectieve' oorspronkelijke melodie uit de zeventiende eeuw.

Gebruik van het lied

Het lied is niet helemaal tot ons gekomen zoals Da Costa het bedoeld heeft. Met name het weglaten van het paasevangelie (strofe 4-6) is opvallend. Na strofe 2 uit het kerkboek hoort eigenlijk het hele paasverhaal tot klinken gebracht te worden. Naar aanleiding hiervan is de volgende 'liturgische' handreiking voor de komende zondag te overwegen: strofe 1 en 2 zouden gezongen kunnen worden vóór de lezing van het paasevangelie, de strofen 3 tot en met 6 ná het lezen daarvan.

Door het lied na de lezing wordt het zojuist gelezen paasevangelie in verband gebracht met Christus' wederkomst. Zingend verkondigt de gemeente op deze manier de betekenis van Pasen voor het heden en de toekomst.

Wanneer u gewend bent liederen in beurtzang uit te voeren, dan zou dat zondag bij dit gezang heel functioneel kunnen gebeuren. Een mogelijkheid is de strofe 2 t/m 5 afwisselend door mannen en vrouwen te laten zingen, waarbij de slotregel van elke strofe steeds door allen gezongen wordt. Ook is mogelijk dat de regels 1 en 2 door bijv. de mannen, de regels 3 en 4 door de vrouwen en de regels 5 en 6 door allen gezongen worden.

Hoe dan ook. Laten we van Pasen volop 'zingen und sagen'.

¹ Gezang 22 (Jezus is mijn toeverlaat) is geen paaslied, zoals de inhoudsopgave van het kerkboek (pag. 296) wil. Dit lied bezingt de nauwe band die er met Jezus is, ook in het stervensuur. Daarbij legt de onbekende dichter(es) van het lied het accent op het leven met Christus na de dood.

² J.P. Hasebroek, *Da Costa's komplette dichtwerken*, Arnhem: D.A. Thieme 1871, tweede deel, pag. 245-250.

HET GEBED VAN GOEDE VRIJDAG: 'opdat zij allen één zijn'

A. de Snoo

Kerkelijk leven

*V*orige week bespraken wij in deze rubriek het Handboek 1995.
Een boek vol informatie over ons kerkelijk leven.
Het registreert tal van kerkelijke activiteiten.
Groei van het aantal kerkleden.
Dingen om dankbaar voor te zijn.
Maar daarmee is nog niet alles gezegd.
Het Handboek 1995 registreert ook verdrietige zaken, zoals de onttrekking van maar liefst 715 leden. Een gegeven dat ons verbiedt het Handboek al te haastig in de kast te zetten of bij de telefoon neer te leggen, voor het geval je het eens nodig mocht hebben.
715...
Laat het ons op z'n minst een ogenblik tot bezinning brengen.

Van die 715 kerkleden is het grootste deel met onbekende bestemming vertrokken (225). Verder is van 160 bekend, dat ze niet naar een andere kerk of gemeenschap zijn vertrokken. Maar dan blijven er altijd nog 330 over die zich wel bij een andere kerkelijke gemeenschap hebben gevoegd. Zo gingen er bijvoorbeeld diverse broeders en zusters richting de Nederlands Gereformeerden en de Christelijk Gereformeerden. En wie zal vertellen in wat voor synodale of hervormde gemeenten anderen terecht zijn gekomen? Misschien wel heel 'bijbelgetrouwe' gemeenten... Is elke onttrekking wel even dramatisch?

Er is verschil

Het zou niet juist zijn alle 715 'vertrekkers' over één kam te scheren. Zo wordt er (terecht) ook door kerkeraden niet mee omgegaan. Ook al luidt de afkondiging van een onttrekking vaak gelijk ('met droefheid deelt de kerkeraad u mee, dat...'), in het daarop volgende gebed wordt wel degelijk verschil gemaakt. Voor iemand die niets meer van de Here wil weten bid je anders dan voor iemand die bijvoorbeeld **terwille** van eenheid in z'n a.s. huwelijk zich aansluit bij een gemeente van de Gereformeerde Bond. Laten we bij een onttrekking dan ook altijd voorzichtig zijn in onze

Oordelen. Als iemand zich onttrekt betekent dat nog lang niet altijd, dat hij daarmee ook een ongelovige wordt.

Toch 'droefheid'

Is het dan wel terecht, dat bij een onttrekking in **veruit** de meeste gevallen daarvan nog altijd 'met droefheid' mededeling wordt gedaan?

Ik zou deze vraag graag met volle overtuiging bevestigend willen beantwoorden. Die 715 broeders en zusters zijn er 715 teveel!

Het is duidelijk: ik kan onmogelijk overzien wat er achter al die 715 onttrekkingen zit, wat er allemaal aan vooraf is gegaan, hoe diep het er door is gegaan enz. Maar laat ook dit duidelijk zijn: de Here wil dat zijn kinderen één zijn.

Heeft iemand op enig punt moeite met het belijden of beleven in de kerk, dan wettigt dat nog niet vertrek uit de kerk. Het gaat er immers niet om, of daar ruimte is voor mijn visie, of ik in deze of die kerk beter uit de voeten kan. Dan wordt de kerk een club. Het is de Here die zich in deze wereld een gemeente vergadert en het is voor ons allemaal van levensbelang, dat we ons door Hem ook laten vergaderen. Wat Hij zegt in zijn Woord, dat is voor ons allemaal het leven. Rijzen er vragen over het verstaan van dit Woord, wat is het juist dan fijn dat je in een kerkgemeenschap mag leven, waar je samen met die vragen bezig kunt zijn. Eerst dan wordt een breuk onvermijdelijk, wanneer duidelijk van het Woord wordt afgeweken en een dwaalleer verkondigd. Maar dan heb je ook de roeping **terwille** van blijvende trouw aan de Here al

je broeders en zusters naar vermoeden van de dwaling **als** dwaling te overtuigen.

Wie zich onttrekt laat een lege plaats achter, die er niet had mogen zijn.

Zou dat ons geen verdriet doen?

Het belang van echte eenheid

Waar het voor ons allemaal op aankomt is dat we, zonder dat we iemands oprechte bedoelingen daarmee in twijfel willen trekken, bereid zijn onze eigen zaken ondergeschikt te maken aan die van onze Here Jezus Christus.

Het gevaar is niet denkbeeldig, dat we in ons denken en spreken over de kerk, en zo ook over onttrekkingen van kerkleden, niet verder zien dan kerknénen. Het gaat dan al gauw over hun motieven, hun bijzondere omstandigheden, hun geloof waar je niet aan mag twijfelen enz.

Maar laten we niet vergeten op de Heer van de kerk te letten.

Dan heb ik er namelijk geen behoefte meer aan om een daad van ongehoorzaamheid (een lege plaats achterlaten) min of meer toe te dekken met een opmerking als: 'maar daarmee ben je toch nog geen ongelovige geworden'.

Wat zie ik, als ik kijk naar de Heer van de kerk?

Ik zie mijn Heiland op weg van Jeruzalem naar Getsemanéén Golgota.

Op weg om zijn leven te gaan geven voor zijn kerk.

En dan hoor ik Hem daar in de poort van de dood bidden voor het leven van zijn kerk: Johannes 17. Hij heeft zojuist rond de avondmaalstafel zijn discipelen voorbereid op de komende uren, dagen en jaren. Ze staan voor een bijzondere taak.

Zij zullen straks in de wereld moeten getuigen van het leven door het kruis.

Maar waar was de Here ook getuige van bij die avondmaalstafel?

Van onderlinge verdeeldheid, eer-

zucht, concurrentie.

Vandaar Christus' gebed in Joh.

17: 'opdat zij allen één zijn'.

Waar gaat het dan om?

De apostelen moeten elkaar straks niet tegenspreken of tegenwerken. Samen moeten ze staan voor de waarheid van het evangelie, voor de feitelijkheid van hun getuigenis. Want hoe zal de wereld zich ooit laten overtuigen door elkaar **tegen**-spreekende getuigen? Of wanneer de getuigen met elkaar twisten om de voorrang, niet weten van 'elkaar de voeten wassen'?

De Here kende zijn discipelen.

Daarom dat dringende pleidooi bij God.

Deze Here kent ook ons.

Wat zullen wij de wereld **overtuigen**, als wij niet één zijn in het bewaren van het apostolisch **getuigenis**? Hoe belangrijk is het, dat Gods kinderen in de wereld een hechte werkgemeenschap vormen. **Eén** in geloof. Eén van hart en ziel. Waar we elkaar niet tegenspreken, maar samen de waarheid hooghouden.

Een gemeenschap waarin we **elkaar** ook niet tegenwerken, maar waar we samenwerken. Ieder met zijn gaven voor het welzijn van **allen** (zie ook art. 28 NGB).

Deze zaak hield de Here bezig, op weg naar het kruis.

Zou alleen daarom het ook **daadwerkelijk** onderhouden van de **eenheid** van de kerk ons niet allen ter **harte** gaan?

Samen verantwoordelijk

Nu nog iets over wie zich hebben onttrokken 'met onbekende **bestemming**'.

Een verschijnsel dat helaas breed om zich heengrijpt.

Welke gemeente heeft er niet mee te maken?

En wat voelen we ons dan vaak machteloos. Als ouders, familie, vrienden.

Als ambtsdragers. Soms zie je het aankomen, soms overvalt het ons. Hoe begrijpelijk was de vraag van de kerken in Noord-Holland aan de

synode van Leeuwarden om **uitbreiding** van de mogelijkheid tot **publieke** tuchttoefening jegens **jongeren** in de kerk. Nu hoort de **gemeente** te vaak pas dat het mis is, als het al te laat is (bij onttrekking of de aankondiging van een kort daarop **volgende** afsnijding). Nog onlangs pleitte ds. Ulehake in het kerkblad van 'het midden' voor eerdere inschakeling van de gemeente **voor**-dat iemands onttrekking wordt bekend gemaakt. Hij bepleit publieke **áán**kondiging reeds van iemands voornemen zich te onttrekken.

Al sta ik graag helemaal achter wat hij ermee bereiken wil (tijdige inschakeling van de gemeente), toch vraag ik me af, of je op dat moment al niet te laat bent.

Het antwoord van Leeuwarden aan Noord-Holland blijft van belang: laat naast continue ambtelijke aandacht voor broeders en zusters die 'het laten afweten' krachtig **gewerkt** worden aan een levende **gemeente**, waarin wij ons voor elkaar verantwoordelijk weten. Terecht is in dit blad bij herhaling gewezen op het belang van goede contacten in de wijken in de gemeente.

Zeker in grotere gemeenten is het moeilijk elkaar (positief) in het oog te houden. Maar laat ieder trouw omzien naar z'n wijkgenoten, om zodra je er één toch net iets teveel mist in de kerkdiensten of bij **andere** kerkelijke activiteiten er op af te gaan. Niet om de ander de les te **lezen**, maar opdat ieder **wete** dat ook **hij/zij** niet gemist kan worden, **wil**-len wij samen voor de Here een bruid zijn om naar te verlangen!

Laat dat vreselijke getal uit het Handboek, 715, aan niemand van ons voorbijgaan. Het spore ons aan hard te werken aan een zodanig **klimaat** in de kerken, dat mensen de warmte daarvan niet graag missen. Warmte die ook hierin uitkomt, dat je niet afwacht tot deze of gene al verder afglijdt, maar op tijd aan de bel trekt.

Ik zou u willen vragen uw persoonlijke bezinning te willen beginnen met het lezen van Lev. 19 : 17, ²⁸ Gal. 6 : 1 en Hebr. 10 : 19 e.v.

ZIJN WIJ GODS MEDEWERKERS? 2

M. van Veelen

Schriftstudie

Vooraf

Geef de Schrift ons aanleiding om onszelf 'medearbeiders van God' te noemen? Deze vraag wil ik in deze artikelen beantwoorden. In het eerste gaf ik de stand van zaken weer rond deze uitdrukking weer. Ook gaf ik een voorlopige analyse van 1 Kor. 3 : 9. Daaruit bleek dat we, om een verantwoorde keuze uit de grammaticaal mogelijke betekenissen van de uitdrukking 'Gods medewerkers' te kunnen maken, verder moeten kijken dan de woorden van 1 Kor. 3 : 9. En wel naar:

1. het gebruik van medearbeider en synoniemen bij Paulus (dat doen we in Q 5);
2. het tekstverband van 1 Kor. 3 : 9 en dergelijke teksten (dat gebeurt in Q 6 en 7).

In een achtste paragraaf trek ik de conclusies voor de praktijk van ons spreken en preken.

5. Het gebruik van medearbeider en synoniemen ervan in de brieven

Het woord medearbeider (*sunergos*) komt elf keer voor in de brieven van Paulus. Afgezien van drie plaatsen, die in de volgende paragraaf apart besproken zullen worden, is de betekenis zonneklaar: medewerkers met Paulus of collega van Paulus. De titel medearbeider wordt telkens gegeven aan **met name genoemde personen**. Zie: Rom. 16 : 3 Prisca en Aquila; Rom. 16 : 21 Timotheus; 2 Kor. 8 : 23 Titus; Fil. 2 : 25 Epafroditus; Fil. 4 : 3 Clemens en mijn overige me-

dearbeiders: Col. 4 : 11 Aristarchus, Marcus en Iustus; Flm. 1 Filemon.

Representatief voor deze teksten is hier Rom. 16 : 3: *Groet Prisca en Aquila, mijn medearbeiders in Christus Jezus*. 'Mijn collega's' zou hier een goede vertaling zijn. Medewerker in de moderne betekenis, employé, ondergeschikte, is het NT vreemd. J. van Bruggen heeft in zijn *Het raadsel van Romeinen 16 (De apostel Paulus en het ontstaan van de kerk te Rome, Groningen 1970)*, aangetoond dat alle personen genoemd in Rom. 16 : 1-16 betrokken zijn in de verkondiging van het evangelie. De pericoop is een goed attest van Paulus voor een aantal met name genoemde zendingswerkers, die als zodanig door de gelovigen te Rome bejegend dienen te worden. Daartegenover waarschuwt Rom. 16 : 17v. voor – niet met name genoemde – dwaalgeesten, die men juist niet moet erkennen. In feite is Rom. 16 : 1-16 een verzameling attesten. Hier echter geen algemene formulering 'voor zover bekend gezond in leven en leer'. Integendeel, elke zendingswerker/ster krijgt een eigen specifiek en zeer positief getuigenis. Daarbij noemt Paulus zoveel mogelijk wat elk met hemzelf **gemeenschappelijk** heeft. Zo benadrukt hij eens te meer de band der gemeenschap tussen hem en deze zendingswerkers. Overigens kan de zendingsarbeid van de betreffende persoon een zeer marginale zijn. Volgens C. Bouma, *Korte Verklaring* op Flm. 1 'laat Paulus op deze wijze uitkomen de saamhorigheid met hem en ... de innige band met de Here'. Medewerker is volgens Bouma bij Filemon overigens 'niet zo te verstaan dat hij een bepaald

ambt heeft bekleed, maar zo dat hij meer in algemene zin zijn diensten heeft verleend aan de gemeente en de prediking van het evangelie'. Naast het woord medearbeider gebruikt Paulus een aantal hele en halve synoniemen. Dit zijn **mededienstknecht** (*sundoulos*) in Col. 1 : 7 gebruikt voor Epafroditus en in Col. 4 : 7 voor Tychicus; **medestander** (*koinoonos*) voor Titus in 2 Kor. 8 : 23; **medestrijder** (*sustratiootès*) in Fil. 2 : 25 aanduiding voor Epafroditus, die daar ook **broeder** wordt genoemd, en in Flm. 2 voor Archippus; **reisgezel** (*sunekdomos*) in 2 Kor. 8 : 19, titel voor Titus; **medegevangene** (*sunaichmalootos*) in Rom. 16 : 7 voor Andronicus en Junias (daar tevens als **stamgenoten** (*suggeneis*, zie ook vs. 11) aangeduid) en in Col. 4 : 10 van Aristarchus en in Flm. 23 voor Epafroditus. Onzeker is **metgezel** (*suzugos*) in Fil. 4 : 3 NGB: *Ja, ik vraag ook u, mijn trouwe metgezel: wees haar behulpzaam*. De betekenis van het woord is onduidelijk. Kanttekeningen St. Vert.: 'iemand van de leeraars van de gemeente der Filippijzen die het juk van het evangelie getrouwelijk met de apostel gedragen en getrokken heeft'. Maar S. Greijdanus (*Korte Verklaring*) vat het woord *suzugos* op als eigenaam en laat het onvertaald. In hetzelfde kader als de aanduiding medearbeider staat in Fil. 4 : 3 de aanbeveling van Euodia en Syntyché, die met Paulus 'meestreden' (*sunathlein*) voor het evangelie. Het gebruik van deze 'collegiale' aanduidingen hangt samen met Paulus' hoge waardering voor de arbeid in dienst van het evangelie.

Paulus vraagt dan meer dan eens erkenning voor zijn unieke apostolische roeping. Hij is zich er ook wel van bewust in dienst van het evangelie meer gearbeid te hebben dan alle anderen. Toch kost het hem geen enkele moeite die anderen even uitnemend te achten als zichzelf. Integendeel, hij onderstreept keer op keer juist het gemeenschappelijke, het gelijke in de dienst. Hij doet dat zelfs bij iemand als Filemon, wiens dienst waarschijnlijk zeer beperkt is geweest.

Conclusie: *het aanduiden van andere met name genoemde personen, die – hoe dan ook – in dienst staan van het evangelie, met woorden als medewerker en andere termen die het gemeenschappelijke, het gelijke of collegiale onderstrepen, is typerend voor de brieven van Paulus.*

6. Het tekstverband van 1 Kor. 3 : 9, 1 Thes. 3 : 2 en 2 Kor. 1 : 24

De vraag is nu: past het gebruik van medearbeider in 1 Kor. 3 en 1 Thes. 3 in het in de voorgaande paragraaf gevonden beeld?

Waarover gaat het in 1 Kor. 1-3? In de Korintische kerk noemde zich de één naar Paulus, de ander noemde zich naar Apollos of naar Cefas. Paulus bestrijdt deze ergerlijke misstand met grote kracht. In 1 Kor. 1 stelt hij de relatie van de gemeente met de verschillende voorgangers aan de orde. Die verhouding blijkt volstrekt onbelangrijk te zijn in vergelijking met de relatie die de gemeente heeft met Christus. Om Hem gaat het in de kerk, niet om zijn dienaren.

In 1 Kor. 3 bestrijdt Paulus hetzelfde kwaad vanuit een ander gezichtspunt. Hij wijst nu op de verhouding tussen de dienaren onderling. Predikers van het evangelie, als Paulus en Apollos, zijn te vergelijken met tuinarbeiders. Ze doen verschillend werk, de één plant, de ander begiet. Dat is bescheiden werk. Want God gaf de wasdom. Die predikers mogen dan ook niet door de gemeente op een voetstuk

worden geplaatst. De gemeente mag evenmin de één boven de ander verheffen. Nee, *wie plant en begiet staan gelijk* (vs. 8). Er is geen hoger of lager onder evangeliedienaren. Paulus is niet de baas van Apollos; evenmin is Apollos de chef van Paulus. Zij zijn collega's in dienst van God.

Anders gezegd: in de zin *Gods medewerkers zijn wij* wordt antwoord gegeven op de vraag in welke relatie Paulus en Apollos tot elkaar staan. In welke relatie zij tot God staan komt er alleen zijdelings bij. Paulus en Apollos zijn collega's. Daar gaat het in de eerste plaats om. En zo, als elkaars collega's, zijn ze van God, namelijk eigendom van God of in dienst van God. Zoals ook de gemeente als tuin of bouwwerk – niet van de apostelen maar – van God is.

Precies hetzelfde zegt Paulus in 1 Thes. 3 : 2: *wij hebben Timotheus, onze broeder, en een medewerker Gods in het evangelie van Christus, gezonden om u te versterken*. Hier biedt de context ons geen sleutel tot verklaring van het woord medearbeider. Evenals in 1 Kor. 3 : 9 is het hier grammaticaal mogelijk te lezen dat Timotheüs de broeder van Paulus en de medewerker van God genoemd wordt. In het licht van het overige gebruik van het woord medewerker is dat nu echter wel erg onwaarschijnlijk. Paulus' doorgaand woordgebruik dwingt ons te lezen: Timotheüs is broeder en collega van Paulus. En als zodanig is hij door God gegeven of staat hij in Gods dienst, oftewel: is hij van God.

Enigszins apart staat het gebruik van medearbeider in 2 Kor. 1 : 24: *Niet, dat wij heerschappij voeren over uw geloof; neen, wij zijn medewerkers aan uw blijdschap, want door het geloof staat gij vast*. Ook in deze tekst is geen sprake van een met God medewerken. De context bespreekt een conflict tussen Paulus en de gemeente. Aan beide zijden heeft dat tot droefheid geleid. Open wordt de vraag besproken of de schuld hiervan bij Paulus en zijn

houding ligt. Het 'medewerker zijn met' fungeert in dit verband als contrast met het 'heerschappij voeren over'. Paulus wil niet boven de Korinthiërs staan en uit de hoogte hen bedroeven, maar hij wil juist naast hen staan en zo *met hen samen* werken aan hun blijdschap. De lezing: 'medewerker met God aan uw blijdschap' geeft geen goede zin. Immers, dan spreekt het tweede deel van de zin het eerste deel tegen; dan is heel het effect van het 'niet als heerschappij voerend, maar...' weg. Hoger boven de gemeente dan op een plaats naast God kan immers niemand zich verheffen. Maar dat is nu net wat Paulus niet wil.

7. Het werkwoord meewerken in 1 Kor. 16 en 2 Kor. 6

Het werkwoord meewerken komt maar tweemaal voor met mensen als onderwerp. Eerst in 1 Kor. 16 : 16: *Stelt u dan ook onder zulke mensen, en onder ieder, die medewerkt en arbeidt*. De gelovigen moeten het gezag erkennen van een betrouwbaar man als Stefanos (vs. 15) en van ieder die medewerkt en arbeidt. Ofwel: zich schikken onder het gezag van Stefanos en de andere ambtsdragers. Dus onder Stefanos en onder ieder die als *Stefanos'* collega arbeidt. Van een *met God* medewerken is in het geheel geen sprake.

2 Kor. 6 : 1 NBG: *Maar als medewerkers (Gods) vermanen wij u ook de genade Gods niet te vergeefs te ontvangen*.

Ten onrechte voegt het NBG in 2 Kor. 6 : 1 achter medewerkers toe (Gods). Dat staat er echter niet en het is evenmin bedoeld. Letterlijk staat er 'samenwerkenden', 'medewerkenden'. Paulus spreekt in het tekstverband over het werk dat hij als prediker doet. *Wij* (meervoud) *zijn dus gezanten van Christus...* (5 : 20). Die gezanten hebben allemaal hetzelfde werk en dezelfde boodschap en zijn dus: collega's. Een betere vertaling van

2 Kor. 6 : 1 zou dan ook zijn: 'Wij, die hetzelfde werk doen, vermanen u. .'. Bij het woordje 'wij' verwezen de Statenvertalers al naar het feit dat Paulus deze brief *samen met Timotheus* schrijft. De brief is een co-produktie van twee collega's in de dienst; collega's die zichzelf als zodanig dan ook presenteren en met gezamenlijke kracht de gemeente vermanen.

8. Wie zijn wij?

Het lijkt me dat de conclusie uit de voorgaande paragrafen duidelijk is: dat wij Gods medearbeiders zijn of met God meewerken leert de Schrift nergens. De gangbare vertalingen van 1 Kor. 3 : 9 suggereren dat wel. Zij zijn dan ook minder juist. Beter zou zijn de vertaling: 'Wij zijn collega's (in dienst) van God'.

Intussen realiseer ik me wel dat exegese geen wiskunde is. Waar meer dan één lezing grammaticaal mogelijk is, kan zelden een absoluut geldend bewijs voor de juistheid van één lezing geleverd worden. Toch zou ik, zelfs als men meent dat 1 Kor. 3 : 9 wel zegt dat 'wij' met God meewerken, er voor willen pleiten dit spraakgebruik te mijden. Daarvoor zijn goede redenen.

Teksten als 1 Kor. 3 : 9 geven ons geen verlot *alle* gelovigen in verband met hun taak in de cultuur als Gods medewerkers **aan** te spreken. Paulus duidt daarin *niet op de gemeente* maar uitsluitend op zichzelf en Apollos en anderen, *als verkondigers van het Woord*. Een *taak* in de bredere cultuur, gezin, staat en maatschappij, komt in geen van de teksten binnen het blikveld.

- Als Paulus al zou spreken van 'medearbeider met God' dan gebruikt hij deze aanduiding bij uitzondering. Aan minder pretentieuze namen, als 'dienaar van God' of 'mijn medestrijder,

mijn medewerker', geeft hij duidelijk de voorkeur. Dat moet voor ons reden zijn om Paulus daarin te volgen.

- Er zijn wel meer uitdrukkingen in de Bijbel die we bewust niet populariseren omdat ons hoogmoedige hart er te snel mee op de loop zou kunnen gaan. Ik denk aan Ps. 82 : 6: **Wel heb Ik gezegd: Gij zijt goden, ja, allen zonen des Allerhoogsten** (vgl. Joh. 10 : 35). Ik denk ook aan Hand. 17 : 29: **Daar wij dan van Gods geslacht zijn... Ik wijs nog op 2 Petr. 1 : 4: opdat gij daardoor deel zoudt hebben aan de goddelijke natuur**. We ontkennen het goddelijk gezag van deze Schriftwoorden niet, maar we beseffen wel dat ze als het ware aan de marge van het spreken van de Bijbel liggen, en we houden ons voor ons eigen spreken veiligheidshalve liever aan wat we in het brede midden van het bijbelse spreken vinden.
- De Schrift leert ons duidelijk, dat de Here ons allen **aan** het werk zet in zijn dienst. In dat verband **krijgen** we allerlei namen: slaven, dienaren, kinderen, heiligen, geliefden, profeten en priesters, etc. Stuk voor stuk namen en uitdrukkingen van grote rijkdom, van liefde en soms ook van warme intimiteit. Maar zelfs in de meest intieme uitdrukking ligt altijd nog een duidelijk element van afstand en afhankelijkheid onzerzijds. Er ligt altijd in verhevenheid, verlossend ingrijpen, overmacht van Gods kant en eerbied, **hulp**-behoefendheid van onze kant. De **Heid**. Cat. geeft dat in vr. en antw. 120 over de **gebedsaan**-spraak Onze Vader, prachtig weer: 'Christus wil bij ons... het **kinderlijk ontzag en vertrouwen** jegens God wekken'. Deze tweeledigheid van ontzag **en** vertrouwen, intimiteit **en** afstand, wordt nu juist gemist in

de uitdrukking Gods medearbeiders. Men kan de distantie, de afhankelijkheid en eerbied er wel bij *denken* (en zo wordt het ongetwijfeld door alle gereformeerde voorgangers bedoeld), maar *in de uitdrukking zelf zit* die afstand niet. Voor J. van Genderen (*Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen 1992, 278v.) is deze stand van zaken zelf een reden om in het hoofdstuk over de voorzienigheid af te zien van een leer van de **medewerking**. Zijn bezwaar is dat 'als God met ons meewerkt, wij ook met Hem meewerken. Maar dat is niet in overeenstemming met de verhouding tussen Hem en ons, zoals wij die kennen in zijn Woord'.

- Het zit diep in ons boze hart om ons tegenover God iets te verbeelden. Wij doen er beter **aan** om in ons taalgebruik dat boze hart te bestrijden, dan het een kans te geven. Kortom, de titel Gods medearbeider of de vermaning om met God mee te werken geeft ons te veel eer. Wij zijn maar stof (Ps. 103 : 14), onze benen missen de kracht om die weelde te kunnen dragen. Als we alles hebben gedaan wat we in Gods koninkrijk moesten doen, moeten we onszelf nog onnutte dienstknechten weten. Overigens, dienstknechten van God, wat een éér!

Een reactie

Het is altijd prettig wanneer je merkt dat mensen iets met je artikelen doen. Daarom was ik blij verast een lange brief te **krijgen** van een VWO-5 leerling, die met zijn ouders had doorgesproken over de bioscoop.

Wat hij te berde brengt vind ik interessant genoeg voor een publieke reactie. Daarvoor **kies** ik de vorm van een antwoord-brief, om de zaak levend te houden. **Terwille** van de privacy geef ik de briefschrijver een gefingeerde naam.

Beste Frank,

Je bent het niet eens met mijn hoofdstelling, dat je als christen er beter aan doet de bioscoop links te laten liggen. Je hebt gelukkig wel begrepen dat ik ook zelf nuances aanbreng, maar dat is een ander verhaal.

Wat je me schrijft, spreekt wel aan. En daarom is het niet gemakkelijk **om** er een helder weerwoord op te geven. Toch ben ik van mening dat je argumentatie op een centraal punt geen doel treft.

Om te proberen dat op het spoor te komen, vat ik je argumenten samen in een paar hoofdpunten.

1. Om mijn standpunt te bestrijden, wil jij in de eerste plaats aantonen dat de functie van de bioscoop in onze moderne samenleving, zeker na de intrede van de televisie, heel anders is dan vroeger.

Daarvoor redeneer je als volgt:

'We leven nu in een tijd dat de media zijn doorgedrongen tot alle hoeken en gaten. En deze ontwikkeling gaat steeds sneller. Alles wordt **binnen** handbereik gebracht. De verzuiling is bijna verdwenen en daarmee zijn ook de eens zo vei-

lige muren afgebrokkeld. Ook de tijdschriften en krantenbranche bloeit als nooit tevoren. Beter gezegd: als je geen keuzes durft te maken, kun je maar beter op bed blijven liggen. Deze ontwikkeling zorgt er ook voor dat er voor alle menselijke behoeften wat te **krijgen** is. Voor sex ga je naar de sexshop, je koopt een playboy of je huurt een sexfilm bij de videotheek. Voor relatieproblemen, roddel en horoscopen heb je **damesbladen** of soapseries'.

Met andere woorden: om zondige hartstochten te bevredigen hoef je vandaag de dag niet meer naar de bioscoop, daarvoor kun je te kust en te keur gaan. Het gevolg van die ontwikkeling is zelfs, volgens jou, dat de bioscoop in beleid moest **bijsturen**, door veel meer nadruk te leggen op kwaliteit: anders tellen de mensen geen geld neer voor het bezoek aan een film.

Deze taxatie ga ik niet bestrijden.

Ik denk er in grote lijnen precies zo over. Maar ik ben er niet van overtuigd dat de bioscoop in dat **krachtenveld** aan principiële kwaliteit gewonnen heeft. Opvallend is wel wat je zegt over het maken van keuzes. Nietwaar, daar gaat het ons **beiden** om: keuzes maken. De vraag is alleen: hoe doe je dat!

2. Omdat ik uiteindelijk toch kies tegen het instituut bioscoop, **probeer** je me, tegen de achtergrond van het hierboven geschetste beeld, in consequenties te dringen. Eerst wijs je dan op de televisie. Omdat de televisie een medium is, waardoor veel slechte programma's de huiskamer binnenkomen, zou je ook dit medium de deur uit moeten doen. En, eenmaal op die lijn, moet je dan ook verder gaan: 'slechte kranten, geen kranten; slechte tijd-

W wandelen met God

schriften, geen tijdschriften; slechte boeken, geen boeken. Oh ja, de **06-nummers**, ook al geen telefoon meer'.

Je geeft zelf al toe dat deze redenering 'ietwat te zwart-wit' is. Maar je trekt er zelf als enige les uit, dat we niet over het medium, maar alleen over het verantwoord omgaan ermee zouden moeten doorpraten. Zodat je de stelling om kunt **draaien**: een goede film maakt het instituut bioscoop als zodanig **aanvaardbaar**.

Nu is het vanzelfsprekend **belangrijk** om met een medium verantwoord om te gaan. Ik heb in *De Reformatie* in die zin bijvoorbeeld herhaaldelijk over **tv-gebruik** geschreven.

Maar daar kun je onmogelijk het hele verhaal aan ophangen. Er zijn wel degelijk situaties denkbaar waarbij je niet alleen nadenkt over een verantwoord gebruik, maar ook over het gebruik als zodanig van een medium.

Ik zal twee voorbeelden noemen.

In de eerste plaats de krant.

Er zijn veel mensen die, vanwege de vuiligheid in **huis-aan-huis-bladen**, een sticker op de brievenbus plakken met de boodschap: tegen dit medium als zodanig zeg ik **NEE**.

En verder: stel je voor dat er alleen een krant als het AD of de NRC verschijnt. Dan moet je de keus **maken**: neem ik een abonnement voor de noodzakelijke informatie, **terwijl** ik de meegeleverde rotzooi en goddeloosheid laat voor wat het is, of weiger ik zo'n krant de toegang tot mijn huis. Toch hoeven we zo'n keus niet te maken. Er is immers een heel andere keus mogelijk: een abonnement op een voluit **gereformeerd** dagblad.

In de tweede plaats die **06-nummers**. Natuurlijk is het schandelijk dat de KPN rijk wil worden via zulke smerige praktijken. Maar is daarvoor de telefoon besmet? Ik kan zelfs een besluit nemen om mijn eigen toestel voor dat soort nummers te laten blokkeren.

Wat ik duidelijk wil maken, Frank. de christelijke levenswandel zit ingewikkelder in elkaar dan dat je elke situatie over één kam kunt scheuren. En daarom moet je geval voor geval **bekijken**. Er **kunnen** zich zomaar ontwikkelingen voordoen, waardoor je tot het besluit komt: ik doe de televisie de deur uit. Ik kan ook een concreet voorbeeld noemen uit mijn eigen leven. Ik ben jarenlang abonnee geweest op een computerblad, totdat dit blad rijkelijk ging strooien met **sex-advertenties**. Op dat moment heb ik het blad als medium voor **computer-voorlichting** opgezegd. In zo'n geval ontzeg je je dus een flinke brok goede **informatie**, **terwille** van je principiële standpuntbepaling. In die sfeer ligt voor mij ook de bioscoop. Natuurlijk worden er best, van tijd tot tijd, goede **films** vertoond. En ik zal niemand veroordelen, die daarvoor incidenteel eens een uitzondering maakt. Maar het instituut slaat, als instituut, winst uit onreinheid en wereldse begeerte. En daarom heb ik geen behoefte om daar een regelmatige gast te zijn. Met name als gaat het om onschuldige tijdpassering. Om dezelfde reden heb ik moeite met de kroeg, de dancing en de disco. Dat is onze wereld niet.

3. Nu werp jij tegen: dat is onze wereld wel. Als je die wereld niet wilt, moet je als een kluizenaar gaan leven. En dan wijs je op de supermarkt, het postkantoor: op het tijdschriftenrek in zulke winkels. Je schrijft: 'Een hoop smerige rotzooi zit er tussen. Secularisatie als nergens anders. Toch gaat u wel naar de supermarkt. Als u een terrein wilt mijden omdat een deel niet klopt, dan **krijgt** u een moeilijk leven. Nog een voorbeeld. Het **terrein** politiek. Schandaal op schan-

daal, heel veel klopt niet. Toch gebruiken wij christenen dit terrein graag'.

Weet je, Frank: de apostel Paulus zei al dat je niet uit de wereld kunt gaan. Wij zijn, om een andere dwarsstraat te noemen, niet dopers. Maar, ook al leef je midden in die wereld, dat wil nog niet zeggen dat je daarin moet opgaan. De Bijbel zegt in dat verband: gedraag je maar als een vreemdeling, als een **bijwoner**.

Dan moet je je, als de rechtvaardige Job in Sodom, dikwijls gekweld voelen, omdat de wereld inderdaad verrot is. Maar dat is heel iets anders dan dat je vervolgens die wereld maar accepteert, zoals ze zich aan je voordoet.

Keuzes maken in die wereld is best moeilijk. Soms doe je dat incidenteel, op basis van het produkt. Maar een andere keer is er reden om de grens breder te trekken. Zo kun je besluiten om in de supermarkt met een wijde boog om het lectuurrek heen te lopen. Maar je kunt ook zoeken naar een supermarkt, waar een chef de scepter zwaait die zulke rommel niet op de planken wil hebben. En je kunt je boeken kopen in een zaak, die geen **porno** uitstalt. Soms moet je daarvoor iets verder fietsen, soms zelfs iets meer betalen. Maar in beide gevallen is je keuze meer dan dat je je alleen maar concentreert op het produkt, dat je voor jezelf nodig denkt te hebben.

Met andere woorden: **kiezen**, dat is niet alleen maar puur voor jezelf selecteren wat je acceptabel vindt, of niet.

Kiezen, dat kan ook betekenen dat je een bepaalde zaak voorbijloopt, dat je daarom soms zelfs een goed of goedkoper produkt misloopt, of dat je je onthoudt van een bepaald medium. In dat geval breng je de bijbelse regel in praktijk, dat je ook de rok haat die met het vlees besmet is. Overigens doen niet alleen christenen dat. Sommige mensen mijden winkels waar bont verkocht wordt, anderen kopen niet bij zaken die produkten aanbieden die

via kinderarbeid tot stand zijn gekomen.

4. Leren om zo te **kiezen**, is best moeilijk.

Daarover kun je praten, met je ouders, of als jongeren onder elkaar. Als je dat eerlijk en gelovig doet, is het ook niet erg als je eens verkeerd **kiest**. Dat hoort bij opgroeien, bij opvoeden ook. Zo scherp je ook samen je verantwoordelijkheidsgevoel op.

Maar ik ben van mening dat je bij de afweging van al die keuzes ook mee moet wegen dat je als christen de gave van de onthouding hebt te ontwikkelen.

Dat betekent concreet dat je nogal eens niet meedoet met dingen, die in deze wereld in de aanbieding zijn. En dan niet zozeer omdat ze als zodanig verwerpelijk zijn, maar omdat ze besmet zijn of omdat er in je leven belangrijker zaken zijn. Dat is wat ik deel met Jongelingen Douma: we staan midden in deze wereld. Maar dat hoeft niet te betekenen dat ik alles ook consumeer wat deze wereld te bieden heeft. Er is veel te doen in een christelijk leven, waardoor je vrijwillig afziet van kostbare en tijdrovende wereldse genoegens. Tot die categorie reken ik ook het instituut bioscoop. Dat wil niet zeggen dat je als christen-jongere geen plezier mag maken. Maar zou er voor onze ontspanning echt niet een eigen stijl te ontwikkelen zijn?

Ik hoop je hiermee enige stof tot verder nadenken te hebben aangeboden.

Loonstra over de Bijbel 2

Vorige week begon ik met een bespreking van B. Loonstra's boek *De geloofwaardigheid van de Bijbel*. Zijn betoog is opgebouwd als een sterke ketting, maar de eerste schakel bleek te zwak. Knelpunten bij de omgang met de Bijbel maken het wetenschappelijk nog niet nodig om de letterlijk-historische methode van uitleggen op te rekken. Daarnaast concludeerde ik dat wij niet krampachtig moeten omgaan met de mogelijkheid dat we in de marge van de Bijbel menselijke vergissingen tegenkomen.

Zwakke schakels

In het vorige artikel noemde ik de schakels uit Loonstra's betoog die ik zwak vind. Eén daarvan kwam al aan de orde. In dit artikel volgen de andere, namelijk:

- Loonstra's reconstructie van het bijbelse beeld van de werkelijkheid is hypothetisch en omstreden.
- De manier waarop Loonstra de overdrachtelijke methode van Bijbeluitleg propageert met het begrip 'metafoor', is onhelder en gevaarlijk.
- Loonstra verrekent onvoldoende het beperkte karakter van wetenschappelijke modellen. Daardoor voert hij voor de ogen van gemeentelieden een duel op tussen twee wetenschappelijke taal-modellen, en suggereert hij ten onrechte dat hij daarmee hun problemen bij het bijbellezen oplost.

Werkelijkheids-beleving

Loonstra's analyse van het bijbelse verstaan van de werkelijkheid is doorslaggevend in zijn betoog. Daarop grondt hij zijn visie dat overdrachtelijk gebruik van historisch bedoelde schriftgegevens mogelijk is.

Wij schrikken er wel voor terug in de Bijbel mythische elementen aan te wijzen, of sagen. Onaanvaardbaar vinden we het als bepaalde Bijbelboeken expres op naam van een apostel zouden zijn gezet om ze meer ingang te geven. Zeker wanneer met dat doel ook nog allerlei zogenaamd persoonlijke herinneringen aan die apostel zijn verzonnen en in zo'n bijbelboek opgenomen. Zo doet volgens veel uitleggers de anonieme schrijver van 2 Petrus expres of hij de verheerlijking op de berg heeft meegemaakt. Dan lijkt de brief echt van Petrus. Binnen onze werkelijkheidsbeleving geldt dat als bedrog. Toch sluit Loonstra zulke mogelijkheden in de Bijbel niet uit. Wat in

Achtergronden

onze ogen niet past, was voor mensen toen geen probleem. Hun beleving van de werkelijkheid was anders.

Bestaat het verleden?

Loonstra gebruikt kennis over de tijd en de cultuur van de Bijbel. Hij plaatst de Bijbel in de historische context. Daarbij mis ik het besef, dat veel van deze kennis een wetenschappelijke reconstructie blijft. Er zijn archeologische gegevens, en oude teksten bleven of werden gevonden. Maar de Bijbel vertelt over een periode van duizenden jaren, misschien veel langer. En hoe gevarieerd kan het bestaan al in één bepaalde tijd en cultuur zijn! Daartegen afgezet hebben wij maar zeer weinig in handen om dat verleden te kennen. Bovendien weet je nooit of het materiaal dat toevallig is teruggevonden, representatief is voor het verleden. Hoe verder wij teruggaan in het Oude Testament, des te sterker ons beeld van het verleden een abstractie is van een werkelijkheid die veel rijker moet zijn geweest.

Binnen de wetenschap is dat niet erg. Het verleden bestaat niet meer objectief. Wij zijn aangewezen op vondsten en bronnen en op onze eigen interpretatie daarvan. Maar dat moet ons terughoudend maken als het gaat om onze conclusies. Die hebben meer of minder waarschijnlijkheid, maar staan meestal niet op het niveau van alledaagse waarheden waar je gewoon van uit gaat. Toch presenteert Loonstra ze als zekerheden en haalt hij ons ermee over om vergaande stellingen te accepteren. Binnen onze huidige kennis valt Israëls aanval op Jericho en Ai moei-

lijk in te passen. Wetenschappelijk gesproken mag dat van mij aanleiding zijn tot allerlei hypothesen, ook in de theologie. Niemand kan eromheen om daarbij ook te overwegen of deze verhalen wel **direct** historisch bedoeld zijn. Maar het is echt een brug te ver om een 'historisch onmogelijk' uit te spreken. Dan overschat je de mate van zekerheid van wetenschappelijke reconstructies.

Even wankel is het om mythische elementen of sagen in de Bijbel aan te wijzen. En de gedachte dat Paulus' schriftgebruik, bijvoorbeeld in 1 **Timoteus** 2 over de vrouw, veel heeft van dat van de rabbijnen of zelfs van Philo, is een leuke hypothese, maar kan niet zomaar als stelling geponeerd worden. In de filosofische hermeneutiek is dit vandaag juist een discussiepunt. Hoe verloopt de hermeneutiek van het verleden? Is dat objectief kenbaar? Is het verleden meer dan een toevallig overgebleven tekst? Dient elke reconstructie geen **belang**?¹ Loonstra miskent het **model-karakter** van dit soort kennis en suggereert de argeloze lezer meer zekerheid dan bestaat.

Dubbele salto

Dat wrekt zich als hij de Hebreeuwse en Griekse beleving van de werkelijkheid met elkaar vergelijkt. Reconstructie van het verleden vergt al een hachelijke salto. Binnen dat verleden de werkelijkheidsbeleving op het spoor komen, betekent nog een hermeneutische hobbel. **Werkelijkheidsbeleving** is geen ding of gebeurtenis, maar bestaat alleen in het innerlijk van levende mensen. Je moet dus de historische afstand overbruggen én doordringen in het innerlijk van al lang gestorven mensen om hun grootste gemene delers te zoeken. Conclusies zullen dan sterk abstract blijven.

Stel, dat je vandaag de werkelijkheidsbeleving van 'de westerling' wilt beschrijven. Kies je de **rationele** intellectueel als model? Of de

'**rtl 4-mens**'? Of de zoeker naar zijn kharma? Of blijken deze typen op zich al abstracties, die in werkelijkheid niet zo eenduidig voorkomen en bovendien soms samenvallen?

Bovendien is Loonstra's reconstructie inhoudelijk niet onomstreden. Hij beroept zich vooral op Boman en versterkt dit beroep door te laten zien dat ook diens opponent, **James Barr**, meer met hem instemt dan vaak gedacht wordt. Maar er zijn anderen. Zij vinden het verschil tussen een Hebreeuwse en een Griekse beleving van de werkelijkheid niet zo groot. Ze menen dat het in beiden vaak met andere woorden over dezelfde zaken gaat. Ze zien beiden als aanvullend. Ze stellen soms zelfs, dat onze moderne westerse cultuur goed aansluit bij de bijbelse.'

Waarheid

Voor al het verschil in **waarheidsbegrip** is twijfelachtig. Het Hebreeuwse zou meer persoonlijk en praktisch zijn. Het Griekse meer objectief en theoretisch. Valt dat af te leiden uit het betekenisveld van Hebreeuwse en Griekse woorden? Is het bewijsbaar dat de Griekse woorden van het Nieuwe Testament 'Hebreeuws' gevuld blijven, zoals Loonstra stelt? Taalkundig gezien biedt de Griekse literatuur vaak voldoende parallellen. Het Hebreeuwse waarheidsbegrip was (als het al bestond) objectiever en het Griekse persoonlijker dan wij voor lief willen hebben. Het duidelijkste verschil ligt volgens mij in de rol van de geschiedenis. Het 'Hebreeuwse' is meer gekleurd door goddelijk en menselijk handelen dan het 'Griekse', dat statischer is.

Maar op dit accentverschil kunnen geen mythische voorstellingen, sagen, misleidende auteursnamen en overdrachtelijke interpretaties van historische gegevens gefundeerd worden. Loonstra wijst ook op de aanvaarding van de noodleugen. Hij lijkt ook deze normaal te vinden vanuit het persoonlijke en prak-

tische bijbelse waarheidsbegrip. Bij de noodleugen gaat het naar mijn inzicht echter om een keus tussen twee kwaden, waarbij de spanning tot de waarheid wel degelijk voelbaar blijft.

Nu denk ik wel dat Loonstra hier een probleem op het spoor is. Er is verschil tussen de manier van omgaan met de Bijbel zoals wij die vaak gewend zijn, en binnen de Bijbel zelf. Ik zie dit verschil echter niet als een probleem van twee botsende werkelijkheidsbelevingen. Binnen onze eigen **werkelijkheidsbeleving** treedt vaak een **vernauwing** op. Dan overheerst een wetenschappelijke of **semi-wetenschappelijke** stijl van benaderen.

Metafoor: onhelder

Loonstra vult de **letterlijk-historische** methode van Bijbeluitleg aan met de overdrachtelijke. Hij noemt deze ook 'metaforisch'. Dat is een modieus begrip in de huidige moderne hermeneutiek, dat je bijvoorbeeld aantreft bij de filosoof Paul Ricoeur. Loonstra importeert dit begrip echter zonder hem of anderen te noemen en het te verantwoorden. Hij gebruikt het woord 'metafoor' op een onheldere manier. De volgende betekenissen lopen te veel door elkaar heen:

- a. Het filosofische inzicht, dat de betekenis van iets bestaat in een verwijzing naar iets anders. Alle spraakgebruik is dan metaforisch. Neem het woord 'inzicht' in de voorgaande zin. Dat is al beeldspraak: je ziet ergens naar binnen.
- b. Het dogmatisch inzicht, dat Gods spreken tot ons metaforisch is. God daalt af tot ons niveau en spreekt over zichzelf in menselijke beelden (hand, oog, berouw).
- c. De **overname** door de Bijbel van mythische elementen, **W**-voorbeeld in Genesis 1-3 of met

het zeemonster 'Leviathan'. Beelden verwoorden indirect wat gebeurd is.

- d. Paulus' gebruik van het OT. Neem het gebod dat je een dorsende os niet moet muilbanden. Paulus gaat in 1 Kor. 9 uit boven de letterlijke bedoeling. Het wordt een beeld voor de **diepere** waarheid dat evangeliepredikers door hun hoorders onderhouden moeten worden.
- e. De relationele manier van **Bijbel**lezen in bijvoorbeeld de Middeleeuwen. Men vroeg niet wat de schrijver ermee bedoeld had, maar gebruikte de tekst met het oog op de eigen situatie.

De uitweg als wij botsen op onoverkomelijke moeiten in de Bijbel. Door af te wijken van de letterlijk-historische zin, **krijgen** zulke plaatsen toch zin.

Metafoor: gevaarlijk

Die onhelderheid voert tot gevaarlijke consequenties. Stel dat het Nieuwe Testament 'metaforisch' omgaat met historische gegevens uit het Oude. Daarmee is nog niet gerechtvaardigd dat wij die methode kunnen overnemen en uitbreiden naar plaatsen waar de Bijbel dit zelf niet doet. Dat zijn twee verschillende zaken. Stel dat Israël eventueel **mythologisch** materiaal uit haar omgeving overnam en dat inpaste binnen het eigen doel. Dat is iets heel anders dan wanneer wij bijbels materiaal inpassen binnen ons doel. Ik ben het met Loonstra wel eens dat de Bijbel soms veel 'speelser' met geschiedenis omgaat dan wij met een oerserieuze leeshouding soms doorhebben. Associatief **krijgt** een tekst extra betekenis. Maar deze extra betekenis zie ik niet haaks staan op de eerste bedoeling. Dus rechtvaardigt die waarneming niet Loonstra's stelling dat je letterlijk bedoelde passages in hun **eerste** betekenis opzij kunt schui-

ven, om ze vervolgens metaforisch op te vatten. Neem het voorbeeld van de dorsende ossen. In het Oude Testament zegt dit iets over onze omgang met dieren, maar ook over de stijl van God. In Paulus' nieuwe context van zich inspannende **evangeliepredikers** binnen Griekse **stadssamenlevingen** was een toepassing op de veehouderij minder actueel. Voortbordurend op wat in die tekst besloten ligt, ontdekt Paulus vanuit zijn situatie extra zin in dat gebod. Te overwegen lijkt me die meer associatieve hantering van **bijbelgegevens**. In een nieuwe context, met nieuwe vragen, kunnen ze als nieuw oplichten. Maar daarbij de eerste betekenis prijs te geven, lijkt me niet te verdedigen, tenzij deze duidelijk samenhangt met een verouderde fase in Gods openbaring. Hoe gevaarlijk Loonstra's standpunt is, blijkt uit het slot van zijn boek. Daar bindt hij dit vrije gebruik van de metafoor aan strikt bedoelde voorwaarden. Zo mag de heilswerkelijkheid in een bepaalde bijbelse voorstelling geen schade lijden wanneer je deze tot metafoor verklaart. Loonstra zelf komt dan op behoudende pootjes terecht, al aarzelt hij of de voorstelling van Jezus' hemelvaart in letterlijke zin per se nodig is. Maar zijn methode zet de deur open voor verder gaande herinterpretaties. Anderen denken de heilswerkelijkheid vast te houden als je Jezus' maagdelijke geboorte of zelfs zijn opstanding tot beeldspraak verklaart. Onder de leus 'Wel waar, maar niet echt gebeurd' willen velen tegenwoordig de heilswerkelijkheid vasthouden, terwijl ze de bijbelse verhalen als metaforen opvatten. Loonstra's onheldere import van de 'metafoor', met als belang om de moeiten bij het bijbellezende boven te komen, leidt tot een openheid die binnen de gereformeerde belijdenis onaanvaardbaar is.

Zwaar geschut

Het kernprobleem bij Loonstra is

mijns inziens, dat hij de praktische omgang met de Bijbel belast met allerlei wetenschappelijkstellingen. Zowel in het vorige als in dit artikel wees ik daarop. Loonstra schrijft ook voor niet-theologen, zegt hij. Door de manier waarop hij hun problemen met de praktische geloofwaardigheid van de Bijbel te lijf gaat, dwingt hij hen tot een min of meer wetenschappelijke **positie**keus. Hun omgang met de Bijbel perst hij in het harnas van gedefinieerde totaal-methoden: **letterlijk**-historisch, overdrachtelijk of van allebei een beetje.

Loonstra's bedoelingen deel ik. In de omgang met de Bijbel mogen onze eigen persoon en situatie meetellen. Omgang met de Bijbel is relationeel. In de praktijk treden dan ook overdrachtelijke associatieve mechanismen op. Binnen onze situatie spreekt de Bijbel vaak onvoorspelbaare verrassend.

Je kunt bijvoorbeeld Psalm 56 lezen bij strijd tegen een bepaalde zonde, maar ook bij een gevluchte asielzoeker. Beide keren gaat zo'n woord open, heb ik ervaren. En zowel bij een ingrijpend sterven als bij iemand die niet meer ervaart dat God er is, lopen de rillingen over je rug als je je samen buigt over Psalm 77. De context spreekt mee in het bijbelgebruik.

Maar om deze meer relationele manier van Bijbelgebruik te leren, heb je niet het zware geschut nodig van een semi-wetenschappelijk debat. Dan schiet je over dat doel heen en veroorzaakt je onnodige schade. Christenen hoeven de Bijbel niet te gebruiken binnen min of meer wetenschappelijke modellen. Je kunt de Bijbel serieus nemen in zijn **zelf**-presentatie. Hij vertelt over Gods omgang met zijn wereld en zijn volk als werkelijk gebeurde geschiedenis. Maar daarmee lever je je niet uit aan het wetenschappelijk model 'letterlijk-historische' benadering. Want tegelijk kun je min of meer metaforische associaties en toepassingen maken bij de omgang met de Bijbel. En ook daarvoor ⁹⁶ hoeft je niet eerst het **wetenschappe**-

lijk model 'overdrachtelijke uitleg' te hebben gerechtvaardigd. H.M. Vroom tekent de omgang met de Bijbel door generaties gereformeerden. Ze vatten de Bijbel op als historisch betrouwbaar, terwijl ze deze tegelijk relationeel **gebruiken**.³

Loonstra imponeert bijbellezers onnodig met een wetenschappelijk duel. Zijn zware geschut overdondert hen met voor hen niet echt controleerbare kennis. Je schijnt deelnemer te moeten worden in een wetenschappelijk debat. Toch is dat bij veel dat hij aanroert even onmogelijk als wanneer een leek gewapend met een medische encyclopedie moet meedoen aan een congres van specialisten.

En de schade in wetenschappelijk opzicht is groot. In dit duel sneuvelt de letterlijk-historische methode voortijdig, terwijl de overdrachtelijke zonder slag of stoot mag winnen.

Praktisch en praktisch is twee

Maar, zal Loonstra zeggen, die typisch wetenschappelijke problemen leven echt bij andere gemeenten. Dus vraagt een relationele benadering dat je hen daarin toch een handreiking doet. Dat stem ik toe. Alleen, die handreiking is vaak niet dat je hun knopen min of meer wetenschappelijk doorhakt. Soms overwoekeren bepaalde vragen de praktische geloofwaardigheid doordat je gevangen zit in een eenzijdige omgang met de Bijbel of betoverd bent door de ban van allerlei wetenschappelijke vragen of resultaten. Dan bestrijd je door Loonstra's benadering de kwaal met haar oorzaak. Belangrijker is dan om die ban voor elkaar te breken. Praktische geloofwaardigheid van de Bijbel is niet in de eerste plaats dat de consequenties van het letterlijk-historisch model in de praktijk van je omgang met de Bijbel houdbaar blijken of niet. Dat is een interessante vraag, die veel **weten-**

schappelijke studie vergt en waar je ook als buitenstaander op z'n tijd je winst mee kunt doen. Maar ik kan die vraag open houden, en tegelijk de Bijbel als Woord van God en vertelling van Gods historische omgang met mensen praktisch geloofwaardig vinden. Namelijk doordat de Bijbel in de praktijk doet waarvoor God hem gaf. Je moet de praktijk van de omgang met de Bijbel en de praktijk van de toetsing van een min of meer wetenschappelijk model meer onderscheiden dan Loonstra doet. Dat geeft beiden ook meer ruimte. Die meer wetenschappelijke discussie kan gevoerd worden zonder dat daarop de klem ligt van de praktische geloofwaardigheid van de Bijbel. Tegelijk hoeft de omgang met de Bijbel niet belast te worden met deze discussie.

Assen '26

Deze kritiek op Loonstra wordt nu een boemerang die op onszelf af komt. De gelovige erkenning en het gelovige gebruik van de Bijbel als boek waarin echte geschiedenis beschreven wordt, kunnen óók te veel gestempeld zijn door een rationeel wetenschappelijk model. Dat zou zelfs mee kunnen veroorzaken dat mensen die dit model verouderd vinden, problemen **krijgen** met de geloofwaardigheid van de Bijbel.

In dit verband heb ik vragen bij de context van de uitspraken van de Generale Synode van Assen 1926 over de zaak Geelkerken. Zij zocht naar de 'klaarblijkelijke' bedoeling van de Bijbel in Genesis 2 en 3. Zij sprak uit dat deze inhield dat de gegevens 'letterlijk' moeten worden opgevat, en dat het gaat om 'zintuiglijk waarneembare' werkelijkheden.

Geen vragen heb ik erbij dat Assen uitging van de duidelijkheid van de Schrift. Evenmin heb ik vooralsnog reden om aan te nemen dat in die hoofdstukken geen geschiedenis beschreven is, of dat het gaat om sym-

bolen. Terecht waakte Assen tegen een knieval voor schriftkritiek en tegen Bijbeluitleg die niet met een beroep op de Bijbel zelf gelegitimeerd wordt, maar afgedwongen wordt door 'de wetenschap'. Maar speelt daardoorheen niet ook een bepaalde **wetenschapsopvatting**? Met een woord als 'zintuiglijk waarneembaar' komt gemakkelijk een objectivistisch empirisme mee. Assen stond theologisch gesproken in een nogal **objectief**-scholastische context. Geelkerken, beïnvloed door de ethische theologie, bepleitte juist een relationeler omgang met de Schrift. Uit Assens benadering blijkt niet dat men voor dat belang oog **had**.⁴ In het algemeen bespeur ik in **gereformeerd**-theologische **kring** die wat **naïef**-empiristische opvatting.

Bij de omgang met historische Bijbelgedeelten is het nodig zeker twee lagen te onderscheiden: er is het gebeuren zelf maar ook de vertelling van dat gebeuren. Het probleem van veel benaderingen is dat beide tegen elkaar uitgespeeld worden. In de gereformeerde traditie dreigt echter het risico dat de Bijbeltekst niet meer wordt dan een neutraal venster op het objectieve gebeuren. Dat doet tekort aan het feit dat er sprake is van een vertelling van dat gebeuren, met een eigen bedoeling en effect, waarbinnen het bijvoorbeeld belangrijk is te letten op zaken als structuur, vertelmiddelen, en eventueel **vertel****material**. Met dat inzicht kun je de klaarblijkelijke bedoeling van een historische tekst niet zomaar versmallen tot het presenteren van een objectief **gebeuren**.⁵

Omdat een wetenschappelijk empirisme zo goed aansluit bij het 'gezond verstand', lijkt het risico mij niet denkbeeldig dat veel gereformeerd bijbelgebruik daarvan toch teveel doordrongen is en daardoor langzamerhand te weinig relationeel geworden. Ook op een orthodoxe manier kun je de Bijbel bewust of onbewust te veel inpassen in een modelmatig-beperkte **benadering**.

Gebruikersvriendelijk

Daartegenover pleit ik ervoor de Bijbel te zien als een 'gebruiksboek'. Theoretische bezinning op de Bijbel is nuttig, maar binnen de bredere context van het levende gebruik ervan. Een aardige illustratie daarvan levert de bekende tekst 2 Timoteus 3: 16. Vanouds gebruiken wij die als bewijspilaar voor de leer van de inspiratie van de Schrift. Dat kan, maar in de eerste plaats stimuleert deze tekst om de Bijbel praktisch te gebruiken. Je kunt Gods mensen ermee leren leven in hun situatie en tijd binnen Gods wereld op weg naar het koninkrijk. De Bijbel werkt in de praktijk voor hen stimulerend, corrigerend en vormend. Gebruik hem met veel verwachting, omdat Gods eigen herscheppende kracht eruit spreekt. De Bijbel is niet vriendelijk voor ons wanneer wij die – misschien onbedoeld – benaderen vanuit een bepaald systeem: orthodox, modern of van allebei een beetje. Dan ontstaan juist problemen met de Bijbel. Hij doet gebruikers goed. Hij is gebruikers-vriendelijk.

¹ Vgl. de bundel onder redactie van G.A.M. Widdershoven en Th. de Boer, *Hermeneutiek in discussie*. Delft 1990, m.n. de bijdragen op pag. 106-124.

² Ik noem E.P. Meijering, *Onmodieuze theologie. Over de waarde van de theologie van 'Grieks' denkende kerkvaders*, Kampen 1974 en W. Pannenberg, 'Was ist Wahrheit?' en 'Die Aufnahme des philosophischen Gottesbegriffs als dogmatisches Problem der frühchristlichen Theologie', beide in *Grundfragen systematischer Theologie*. Göttingen 1967.

³ H.M. Vroom, 'De gelezen Schrift als principium theologiae' in: M.E. Brinkman (red.), *100 jaar theologie. Aspecten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*, Kampen 1992, 96-99.

⁴ Zie over de uitspraak van Assen, C. Trimp, *Om de klaarheid der waarheid. Een taxatie van de leeruitspraak van 'Assen-1926' en haar terzijdestelling in 1967*, Groningen 1967. Trimps analyse is ook leerzaam om na te gaan wat 'Assen' wel en niet inhoudt. Hij schrijft bijvoorbeeld: 'Vraagt dus (...) of wij te Assen wel klaar gekomen zijn met de werkelijke fundamentele problematiek, dan moet het antwoord inderdaad ontkennend luiden' (43); en: 'Dat wil dus tegelijk ook zeggen, dat eik, die op gronden aan de Heilige Schrift zelfontleend, in staat is de "klaarblijkelijkheid" van de letterlijke uitleg van

(...) Genesis 2 en 3 te bestrijden, legitiem-gereformeedarbeid vernicht en in zijn argumentatie aangehoord zal dienen te worden' (44v).

Vergelijk ook R.H. Bremmer die in 1950 schrijft: '...wie de Acta van Assen bestudeert, ziet dat in de weerlegging van de subjectivistischewalingen inzake het Schriftgeloof, ook in Assen sterk scholastisch-objectivistisch elementenschoon' ('De betekenis van de vrijmaking voor theologie en leven' in: *De Reformatie. Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven*, jrg. 25, 250).

⁵ Sidney Greidanus uit o.m. op dit punt kritiek op de heilshistorischemethode. Hij ziet een identificatie van historische feiten en historische teksten zoekt een eigen weg via het recht doen aan de scopus van de tekst (*Sola Scriptura. Problems and Principles in Preaching Historical Texts*, Toronto, 1970).

Ook J. van Bruggen heeft in zijn commentaren op historische stoffen zonder ook maar enigszins af te doen aan het gebeuren veel meer oog voor de tekst als eenheid van vertelling dan binnen de gereformeerde uitleg gebruikelijk was.

HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

VAN
HO
VAN
HOT
VAN
HOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN RIETSCHOTEN • VAN

BOEKHANDEL
Uw boekenbestellijn 010-4820488

VAN RIETSCHOTEN

Keizerswaard 8, 3078 AM Rotterdam. Winkelcentrum Keizerswaard

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Samen sterk.

Als brand-, storm- of andere

Donatus is een onderlinge

schade dreigt, is het maar het beste als

verzekeringmaatschappij. En dat

uw kerkelijke eigendommen bij

betekent dat de leden samen de kracht

Donatus zijn verzekerd. Gewoon,

van Donatus bepalen. Een gemeen-

omdat Donatus in de praktijk bewijst

schapsgedachte die er inmiddels toe

er te zijn wanneer Donatus het meeste

heeft geleid, dat er ruim **75%** van alle

nodig is! Bij calamiteiten van welke

kerkgebouwen in Nederland bij

omvang en aard dan ook. Op basis van

Donatus is verzekerd.

op maat gesneden voorwaarden.

Wilt u meer weten?

50% premierestitutie

Vraag dan om een persoonlijk

Bovendien is kiezen voor Donatus

gesprek met één van onze adviseurs.

kieszen voor verantwoorde bestedingen.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

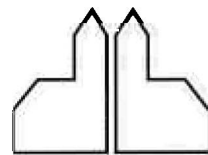
Jaarlijks wordt de winst van Donatus

in de vorm van premierestitutie terug

betaald. In de afgelopen 10 jaar

bedroeg deze premierestitutie gemid-

deld maar liefst **50%**!

donatus

Vertrouwd verzekerd

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's Hertogenbosch, tel: 073-122166

BEZINNING OVER VORMEN VAN KERKVERBAND

M. te Velde

Voor diverse stukken kerkwerk hebben we naast het 'gewone' kerkverband parallel-structuren. Bijvoorbeeld voor evangelisatie (LVE), voor emeritering (VSE), ten dele ook voor de zending (o.a. CvS).

Verder wordt er onder ons de laatste tijd overlegd over nieuwe takken van organisatie: een platform van commissies van beheer, een vereniging van diakonieën misschien.

Wat zijn eigenlijk de voordelen en nadelen van zulke parallel-verbanden? En welke kant moeten we ermee uit?

Voordelen

Aan het functioneren van **parallel-verbanden** onder ons zijn verschillende voordelen verbonden. Ik noem drie belangrijke punten.

Een synode komt maar één keer per drie jaar bijeen. Dat leidt tot vrij lange trajecten van bezinning en besluitvorming. De kerkelijke molens malen degelijk. Maar wel langzaam! In de **parallel-verbanden** is dat anders. Die houden minstens één keer per jaar een algemene landelijke vergadering. Zo hebben de kerken een intensiever contact. En het geeft ze een grotere slagvaardigheid.

2. In de parallel-verbanden gaan **die** mensen naar de algemene vergaderingen, die voor het desbetreffende werk (zending, evangelisatie, financiën) bijzondere belangstelling hebben en

die op zo'n terrein ervaring **en/of** deskundigheid hebben. Dat is positief voor het werk waar het om gaat. Het komt de betrokkenheid, de kwaliteiten het resultaat ten goede. De samenstelling van een synode gebeurt echter heel anders. Daar gaat het meer om **algemene** kennis en ervaring in de kerken, niet om specifieke kwaliteiten op een bepaald terrein.

3. In de bijeenkomsten van de parallel-verbanden is er veel meer ruimte voor onderlinge **gedachtenwisseling**, voor bezinning en voor vrijblijvend overleg dan in de gewone kerkelijke vergaderingen. Op een synode moet er altijd een vraag of voorstel of bezwaar uit de kerken op tafel liggen. Daar moet de synode antwoord op geven. En daarmee is het dan afgelopen. Een vrije gedachtenwisseling, onderling beraad zonder **besluit-**

ten **een** informatief referentiepunt **een bespreking** over een beleidsnotitie, dat kan daar allemaal niet. Het zijn werkvormen die we ter synode eigenlijk niet kunnen toepassen. En in de besluitvorming gaat het daar bijna altijd om **bindende** besluiten. Maar zelden werken synodes met adviezen, aanbevelingen of aanbevolenrichtlijnen. In een parallel-verband doen we het wat anders. En het is daar geen enkel probleem, alleen maar winst.'

Er zijn dus aan het functioneren van de parallel-verbanden duidelijke voordelen verbonden! En er zijn vanuit deze voordelen zelfs **kritische** kanttekeningente plaatsen bij de 'gewone' kerkelijke vergaderingen.

Het nadeel van onduidelijke status

Er zijn hier ook problemen en risico's. Die komen vooral voort uit een onduidelijke relatie met het 'gewone' kerkverband.

De status van de parallel-verbanden is niet helder. Officieel hebben deze verbanden alleen een relatie met de kerkeraden. Met de andere kerkelijke vergaderingen, met name de generale synode, hebben ze zo goed als niets te maken. Indirect lopen er wel enkele verbindingslijnen. Men houdt in de VSE en in de LVE bijvoorbeeld rekening met de kerkelijke besluitvorming. Dat is daar ook in de statuten vastgelegd. Op deze manier worden in de synodes a.h.w. de grenspaaltjes uitgezet, waar de parallel-verbanden bij hun arbeid binnen **moeten blijven**.²

Maar hebben die verbanden nu omgekeerd ook iets te zeggen richting de synode? Voorzover ik weet niet. VSE of LVE zijn voor een synode geen gesprekspartners. Als er vanuit die kring eens iets ter synode te bespreken is, dan moet het altijd via de omweg van de plaatselijke kerken op tafel komen.

Bovendien, in hoeverre heeft de beoefening van kerkelijk verband binnen organisaties als LVE en VSE nu een ander karakter dan dat via de synodes? Is het terecht om voor zaken van liturgie en theologische opleiding een verplichte vorm van kerkverband te hebben, en voor zaken als evangelisatie en emeritaatszorg en diakonaat een vrijwillige aaneensluiting van de afzonderlijke kerken?

En waarom moeten we in een synode naar art. 31 KO. kerkelijk bindende besluiten nemen over van alles en nog wat en doen we dat in een LVE op veel beperkter schaal? Hier liggen lastige vragen, die niet onbeantwoord moeten blijven.

Bevoegdheid bij meningsverschil

Een onduidelijke status. Dat roept de vraag op: waar liggen de bevoegdheden bij meningsverschillen?

Welke instantie heeft bijvoorbeeld het meeste gezag en het laatste woord in de kerken, als het gaat over het uitkeren van emeritaatsgelden? Is dat de algemene vergadering van de VSE? Of is dat de generale synode?

Stel even het volgende geval. Een predikant van tegen de veertig ontvangt na tien dienstjaren ontheffing uit zijn ambt naar art. 15 K.O. Hij gaat een ander beroep uitoefenen. Dan is het reëel om te vragen: krijgt hij nu ook 'pensioenrechten' mee over die tien jaren? Tot nu toe is daar in de kerk eigenlijk nooit op die manier over gepraat. Maar gezien wat er elders in de samenleving speelt, kun je om zo'n vraag

vandaag niet heen. Het wordt als onbillijk ervaren, wanneer hij zonder enig pensioenrecht wordt heengezonden. Bij een eventuele nieuwe werkgever zal de ex-predikant immers niet hoeven rekenen op pensioen over de jaren die hij in de kerk gewerkt heeft.

Als daar nu een uitspraak over moet komen, bij wie moet een kerkeraad die dan vragen: bij de classis of de generale synode, of bij de algemene vergadering van de VSE? **Principeel** gezien lijkt het erop, dat je hiermee bij het gewone kerkverband moet aankloppen. Het raakt immers de vraag naar de rechten van een ex-predikant. Maar praktisch gezien zal een kerkeraad zoiets wel vooral bij de VSE aankaarten. Want in het VSE-verband besluiten de kerken met elkaar over definanciële invulling van die rechten.

Daardoor is niet helder, welke instantie in dit soort zaken de geldige besluiten neemt. Is de VSE gebonden aan de besluiten van een classis hierover? Kan de VSE een classis-besluit nog wel naast zich neerleggen, maar is ze gebonden aan een eventuele beslissing op synodeniveau? Of behoort een beslissing hierover in een algemene **VSE-vergadering** te vallen? Of moet misschien eerst een synode uitspraak te doen over de kerkrechtelijke kant en daarna de VSE over de financiële kant? Dat kan aardig lang gaan duren!

Des te meer is de vraag van belang: hoe is de verhouding nu eigenlijk tussen kerkverband en parallelverbanden? En wat is de status van de VSE, de LVE of een vereniging van CvB's of van diakenen? Hoe zelfstandig mogen we ze maken? In hoeverre zijn ze afhankelijk van generaal-synodale uitspraken? Zijn ze verplicht om bepaalde kwesties door een synode te laten beslissen?

Het probleem van de actie-radius

Er rit aan de landelijke parallel-ver-

banden nog een andere zwakke kant. Tot op zekere hoogte zijn ze secundair naast het gewone **kerk**-verband. Ze hebben slechts beperkte bevoegdheden. Het is de vraag of dat billijk is. Maar als gevolg daarvan ondernemen ze ook maar beperkte activiteiten. Daardoor hebben ze wel eens minder **actie-radius** dan voor het werk wenselijk is. Dat is een structurele handicap! En daardoor blijven er soms noodzakelijke stukken werk liggen. Dat zie je vooral op het terrein van de zendingen van het diakonaat. Organen als CvS (zending) en CDC (diakonaat) hebben onvoldoende armslag. Ze zouden soms wel meer activiteiten **kunnen** ontplooiën. De diakenen bijvoorbeeld werken in CDC-verband aan een landelijk steunpunt voor diakonale zaken. Maar ze kunnen of durven het eigenlijk ook weer niet zelfstandig van de grond te tillen. Er zit te veel aan vast en dan is de CDC een te lichte structuur.

Dus zegt men: laten we eens zien of we niet een vereniging van **diakonieën** kunnen oprichten. Terecht. Maar kan dat wel? Het is al een eeuw lang niet gelukt om de diakenen ergens een plek in het kerkverbandelijke werk te geven. Zou het dan via een vereniging wel kunnen?

En wat doe je dan, als bijvoorbeeld 40 van de 265 kerkeraden daar hun diakenen geen permissie voor geven? Kun je dan net als in een synode bij meerderheid van stemmen beslissen? En moet je voor operaties rond een landelijk steunpunt dan toch nog wel aankloppen bij de generale synode voor een goedkeuring? De synode heeft immers ook een deputaatschap voor diakonale zaken!

Op een wat andere manier speelt dat ook voor de zending. De zending kerken komen de laatste tien jaar voor allerlei ingrijpende beleidsvragen te staan. Het zou heel waardevol zijn, als ze daarin samen beleid konden maken en richtlijnen konden formuleren. Maar de huidige samenwerking via de CvS is

daarvoor eigenlijk geen geschikt kanaal. Centraal overleg via een synode en een generaal **deputaatschap** is tot nu toe ook niet gelukt. Maar hoe moet het dan wel? Met andere woorden: de **parallel-verbanden** missen de noodzakelijke armslag om optimaal te functioneren.

Het risico van wrijving en conflict

Goed bezien zijn er zoals we zagen verschillende routes van activiteit en besluitvorming, via synodes en via andere landelijke vergaderingen. Die routes zijn niet voldoende op elkaar afgestemd. Daar kunnen **wrijvingen en conflicten** uit ontstaan.

Hoe verhoudt zich bijvoorbeeld de besluitvorming van een generale synode (= 265 kerken) tot die van een Landelijk Verband voor Evangelisatie (= dezelfde 265 kerken)? Stel, dat de synode een keer 'nee' zegt tegen een voorstel van een kerk of classis om een landelijke evangelisatie-consulent te benoemen, kan dan een **LVE-vergadering** er twee of drie jaar later 'ja' tegen zeggen?

En als een synode 'nee' zegt tegen een voorstel voor oprichting van een **'Zendingscentrum'**, kunnen de kerken dan vervolgens via het **CvS**, besluiten dat zo'n centrum er in een of andere vorm toch zal komen?

Of als we in particuliere synodes en in de generale synode 'nee' zeggen tegen een landelijk diakonaal steunpunt, kunnen dan de diakonieën, gestimuleerd door een werkgroep van de Centrale Diakonale Conferentie, een 'vereniging van diakonieën' oprichten en vervolgens **zo'n** steunpunt toch realiseren?

Hetzelfde geldt voor een vereniging van commissies van beheer. Als er contact komt tussen mensen met financiële verantwoordelijkheden in de kerken zal het niet bij praten en inventariseren en informeren blijven. De volgende stap is al

gauw gezet: overleggen, afstemmen, samen beleid ontwikkelen, richtlijnen maken misschien? En waarom eigenlijk niet?

Maar stel dat een vereniging van CvB's (allemaal door hun **kerke**-raad gemachtigd) over vier jaar richtlijnen aanneemt voor de salarissen van kosteren en de traktementen van predikanten, zijn die richtlijnen dan naar art. 31 **KO** bindend? Natuurlijk niet, want art. 31 geldt alleen voor besluiten binnen het 'gewone' kerkverband.

Goed, maar je vraagt je wel af, welke status zulke richtlijnen dan hebben. Stel eens even dat de meerderheid van de kerken bij zo'n **CvB**-vereniging is aangesloten. Kan een classis of synode dan nog uitspreken, dat het vaststellen van zulke richtlijnen niet mag, omdat het bijvoorbeeld niet overeenkomt met de geest waarin de Schrift over dergelijke dingen spreekt? En moet de vereniging van CvB's dan bakzeil halen?

Hier liggen risico's voor spanning en botsing. Voorlopig zal het nog wel loslopen. Maar we moeten het wel signaleren.

Hoe nu verder?

We hebben in enkele artikelen aandacht besteed aan het fenomeen van de parallel-verbanden. De oprichting van een nieuw landelijk platform voor commissies van beheer in Nijkerk op 6 april j.l. was daarvoor de aanleiding.

Het is m.i. nodig dat er onder ons een verdere bezinning en **beleids**-vorming op gang komt over de problematiek die ik geschetst heb.

Welke lessen kunnen we uit de ontwikkeling van de 'parallel-verbanden' leren? Waar schieten oude structuren tekort? Hoe kunnen we zorgen dat alle lijnen van beoefening van kerkverband goed op elkaar afgestemd zijn? Hoe kan het werk dat naast het classis-synodetraject gebeurt zich zo goed mogelijk ontplooien? En welke **vernieuwingen** zijn hier mogelijk, aanslui-

tend en voortbouwend op het goede dat er al is?

Wellicht zou de generale synode van **Berkel** en Rodenrijs in 1996 een deputaatschap kunnen benoemen, dat in de bezinning het voortouw neemt. We staan op dit punt gelukkig niet onder grote druk. Maar het wordt wel tijd om deze zaken eens samen aan te vatten! Die bezinning moet dan niet gebeuren onder het motto: 'alles onder de paraplu van de generale synode'. Maar we moeten ook niet uit vrees voor een of ander 'spook van hiërarchie' een gezond gezamenlijk overleg en landelijke afspraken afwijzen. En evenmin moeten we uitsluiten dat de bezinning leidt tot een stuk vernieuwing van onze kerkelijke manieren. Er is in de wijze waarop we in een eeuwenoude structuur ons kerkverband in praktijk brengen vast nog wel iets te verbeteren!

In de instructie van een eventueel deputaatschap zou dan met name het volgende een plaats moeten krijgen:

- inventariseren, in welke organisaties en op welke manieren de kerken voor diverse doeleinden naast het eigenlijke kerkverband kerkelijke activiteiten ontplooiën;
- nagaan, welke beperkingen en welke risico's er meekomen in het naast elkaar opereren van diverse lijnen van kerkverband;
- nagaan, op welke terreinen de vorming of uitbouw van landelijke samenwerking gewenst en mogelijk is, bijv. inzake het **diakonaat**;
- nagaan, hoe bij handhaving van bestaande verbanden door goede communicatie en coördinatie problemen kunnen worden voorkomen en waar nodig een **ruimere** armslag kan worden verkregen;
- een en ander doordenken en **bespreken** in nauw overleg met de

daarvoor eigenlijk geen geschikt kanaal. Centraal overleg via een synode en een generaal deputaatschap is tot nu toe ook niet gelukt. Maar hoe moet het dan wel? Met andere woorden: de parallelverbanden missen de noodzakelijke armslag om optimaal te functioneren.

Het risico van wrijving en conflict

Goed bezien zijn er zoals we zagen verschillende routes van activiteit en besluitvorming, via synodes en via andere landelijke vergaderingen. Die routes zijn niet voldoende op elkaar afgestemd. Daar kunnen **wrijvingen en conflicten** uit ontstaan.

Hoe verhoudt zich bijvoorbeeld de besluitvorming van een generale synode (= **265** kerken) tot die van een Landelijk Verband voor Evangelisatie (= dezelfde **265** kerken)? Stel, dat de synode een keer 'nee' zegt tegen een voorstel van een kerk of classis om een landelijke evangelisatie-consulentte benoemen, kan dan een LVE-vergadering er twee of drie jaar later 'ja' tegen zeggen?

En als een synode 'nee' zegt tegen een voorstel voor oprichting van een 'Zendingscentrum', kunnen de kerken dan vervolgens via het **CvS** besluiten dat zo'n centrum er in een of andere vorm toch zal komen?

Of als we in particuliere synodes en in de generale synode 'nee' zeggen tegen een landelijk diakonaal steunpunt, kunnen dan de diakonieën, gestimuleerd door een werkgroep van de Centrale Diakonale Conferentie, een 'vereniging van diakonieën' oprichten en vervolgens zo'n steunpunt toch realiseren?

Hetzelfde geldt voor een vereniging van commissies van beheer. Als er contact komt tussen mensen met financiële verantwoordelijkheden in de kerken zal het niet bij praten en inventariseren informeren blijven. De volgende stap is al

gauw gezet: overleggen, afstemmen, samen beleid ontwikkelen, richtlijnen maken misschien? En waarom eigenlijk niet?

Maar stel dat een vereniging van CvB's (allemaal door hun kerkeraad gemachtigd) over vier jaar richtlijnen aanneemt voor de salarissen van kosters en de traktementen van predikanten, zijn die richtlijnen dan naar **art. 31 KO** bindend? Natuurlijk niet, want art. 31 geldt alleen voor besluiten binnen het 'gewone' kerkverband.

Goed, maar je vraagt je wel af, welke status zulke richtlijnen **dan** hebben. Stel eens even dat de meerderheid van de kerken bij zo'n **CvB**-vereniging is aangesloten. Kan een classis of synode dan nog uitspreken, dat het vaststellen van zulke richtlijnen niet mag, omdat het bijvoorbeeld niet overeenkomt met de geest waarin de Schrift over dergelijke dingen spreekt? En moet de vereniging van CvB's dan bakzeil halen?

Hier liggen risico's voor spanning en botsing. Voorlopig zal het nog wel loslopen. Maar we moeten het wel signaleren.

Hoe nu verder?

We hebben in enkele artikelen aandacht besteed aan het fenomeen van de parallelverbanden. De oprichting van een nieuw landelijk platform voor commissies van beheer in Nijkerk op **6 april j.l.** was daarvoor de aanleiding.

Het is m.i. nodig dat er onder ons een verdere bezinning en beleidsvorming op gang komt over de problematiek die ik geschetst heb. Welke lessen kunnen we uit de ontwikkeling van de 'parallelverbanden' leren? Waar schieten oude structuren tekort? Hoe kunnen we zorgen dat alle lijnen van beoefening van kerkverband goed op elkaar afgestemd zijn? Hoe kan het werk dat naast het classis-synodetraject gebeurt zich zo goed mogelijk ontplooiën? En welke vernieuwingen zijn hier mogelijk, aansluitend en voortbouwend op het goede dat er al is?

tend en voortbouwend op het goede dat er al is?

Wellicht zou de generale synode van **Berkel en Rodenrijs** in 1996 een deputaatschap kunnen benoemen, dat in de bezinning het voortouw neemt. We staan op dit punt gelukkig niet onder grote druk. Maar het wordt wel tijd om deze zaken eens samen aan te vatten! Die bezinning moet dan niet gebeuren onder het motto: 'alles onder de paraplu van de generale synode'. Maar we moeten ook niet uit vrees voor een of ander 'spook van hiërarchie' een gezond gezamenlijk overleg en landelijke afspraken afwijzen. En evenmin moeten we uitsluiten dat de bezinning leidt tot een stuk vernieuwing van onze kerkelijke manieren. Er is in de wijze waarop we in een eeuwenoude structuur ons kerkverband in praktijk brengen vast nog wel iets te verbeteren!

In de instructie van een eventueel deputaatschap zou dan met name het volgende een plaats moeten krijgen:

- inventariseren, in welke organisaties en op welke manieren de kerken voor diverse doeleinden naast het eigenlijke kerkverband kerkelijke activiteiten ontplooiën;
- nagaan, welke beperkingen en welke risico's er meekomen in het naast elkaar opereren van diverse lijnen van kerkverband;
- nagaan, op welke terreinen de vorming of uitbouw van landelijke samenwerking gewenst en mogelijk is, bijv. inzake het diakonaat;
- nagaan, hoe bij handhaving van bestaande verbanden door goede communicatie en coördinatie problemen kunnen worden voorkomen en waar nodig een **ruimere** armslag kan worden verkregen;
- een en ander doordenken en **bespreken** in nauw overleg met de

bestuurders van de parallel-verbanden.

Ik hoop, dat er een vruchtbare bezinning op gang komt en dat die leiden zal tot verbetering en uitbouw van ons kerkelijk werk!

¹ Er is een tendens om in een generale synode toch ook op een wat andere manier te werk te gaan. Ik geef twee voorbeelden van de generale synode van Ommen 1993.1. Bij de bespreking van de voorstellen inzake de doven- predikant heeft de vereniging 'Dit Koningskind' een presentatie verzorgd over de aard en de gevolgen van de handicap van doofheid. Een nieuwe informatie-vorm! 2. Bij het ingestelde studiedeputaatschap voor eredienst is de synode in opdracht 1 ('inventariseren') de weg ingeslagen van een meer beleidsmatige aanpak.

² Statuten VSE art. 5.2: 'De vereniging mag geen handelingen vernemen of beslissingen nemen, die inbreuk maken op de bevoegdheden van kerkelijke vergaderingen.' Statuten LVE art. 3.1: 'De vereniging heeft ten doel de door haar leden te vernemen evangelisatie-arbeid overeenkomstig de richtlijnen van de Generale Synoden van de in artikel 2 bedoelde kerken te ondersteunen en te bevorderen'.

Onderwijs zonder nut

In *Trouw* van 11 maart bood de filosoof *Cornelis Verhoeven* een beschouwing over de vreugde van het onderwijs aan ouderen:

In vertrouwde markttermen gesproken mogen we zeggen dat het onderwijs voor ouderen in een behoefte voorziet, want het geniet, zo korte tijd al nadat er een begin mee is gemaakt, grote belangstelling. Dat betekent dat ouderen **blijkbaar op** grote schaal en vrijwillig onderwijs volgen waar ze helemaal niets aan hebben bij het opbouwen van een carrière of het veroveren van een plaatsje in de maatschappij. Ze volgen dit onderwijs waarschijnlijk ook **helemaal niet om van de straat af te zijn**, of om een intellectuele achterstand in te halen die hun nog altijd dwars zou zitten, maar louter en alleen omdat ze daar belangstelling voor hebben, omdat ze **geïnteresseerd** zijn in de zaken die daar ter sprake komen. En die interesse is belangeloos. Dat wil zeggen: zij wordt niet gewekt door overwegingen van status of andere uiterlijke motieven.

Heel af en toe komt – volgens Verhoeven – ook bij leerlingen en studenten nog wel echte leergierigheid voor.

Ik ben er helemaal niet zeker van, dat dit enthousiasme of deze interesse in andere vormen van onderwijs niet voorkomt. Het wordt daar wel krachtig en professioneel bestreden, al is het maar door onnavolgenswaardigenaamaak, maar het zou toch al heel absurd zijn als dat ook lukte en als bij het gewone middelbare en hogere onderwijs leerlingen af en toe niet onwillekeurig gecharmeerd raakten door de vakken die hun worden aangeboden. Zo gemakkelijk laat de menselijke natuur zich niet onderdrukken en corrumperen. Maar het is daar eerder een bedrijfsongevalen in elk geval vrij moeilijk te onderscheiden omdat het tekens weer overwoekerd wordt door allerlei burgerlijke en uiterlijke overwegin-

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

gen waarop in onze onderwijscul-

tuur en de bijbehorende politieke fraseologie nogal schaamteloos de nadruk wordt gelegd. De intellectuele interesse als het wezenlijke en enig juiste motief voor het volgen van onderwijs lijkt voor alle zekerheid en uit wanhoop ingebouwd te zijn in beschermende lagen en zij kan daarachter helemaal verdwijnen. (...)

Het onderwijs wordt gegeven voor later, als je groot bent, en voor elders, de echte werkelijkheid of het volle leven, niet voor hier en nu. Het hele onderwijs vertegenwoordigt eerder een negatieve periode of een voorbereiding, een tunnel waar je doorheen moet kruipen, dan iets wat om zichzelf genoten kan worden. Sterker nog: een zekere afkeer van het leren is op schalen bijna voorgeschreven. Het is een onderdeel geworden van de leerplicht waarin het recht om te leren wordt verzekerd en van zijn aantrekkelijkheid ontdaan. Want plicht vraagt om tegenzin. Een frisse en gezonde jongere baalt van de school en een echte student houdt van de kroeg.

Een docent die het binnen dit verplichte en door onlust geïnfecteerde onderwijs over de schoonheid van zijn vak heeft en die enthousiast is over bijvoorbeeld de wonderen van de diepzees of van de Latijnse grammatica, die staat gewoon voor joker. De leraar moet, zegt de voorzitter in zijn toespraken, de leerlingen wel 'enthousiast maken' voor zijn vak, maar dat enthousiasme heeft eerder te maken met de bereidheid een bittere pil te slikken of een dor traject af te leggen dan met een intellectuele passie. (...) De reden waarom ik de belangstelling van zoveel ouderen voor aca-

demisch onderwijs verheugend heb genoemd, is dat daarin de inspiratie door de studie zélf, die elders in het onderwijs eerder onderdrukt wordt dan bevorderd, weer duidelijk een rol speelt. In die zin is er sprake van een ware bevrijding. Het is moeilijk te ontkennen dat die bevrijding mogelijk is geworden door het feit dat deze categorie van studenten vrij is van de arbeidsplicht, zoals de vrije Grieken aan wie Aristoteles dacht bij de omschrijving van wijsgerige belangeloosheid.

Jongeren doen aan religieus winkelen

De Volkskrant van 11 maart bevatte een artikel van **Bas Mesters** over jonge mensen: ze gaan niet naar de kerk, maar hebben wel degelijk een religieus besef. Ze doen aan religieus winkelen, ze proeven en consumeren wat voor hen bruikbaar is:

Godsdienstpsycholoog J. de Hart, die duizenden jongeren schriftelijk enquêteerde over hun religieuze zielerorselen, onderscheidt twee definities van religie. 'Als je iemand op straat vraagt wat religie is, krijg je meestal als antwoord: geloof in God, geloof in leven na de dood, de behoefte aan een kerk om samen dat geloof te belijden. Volgens deze definitie zijn steeds minder mensen religieus.'

Maar religie is volgens De Hart nog vitaal als het wordt beschouwd als dat wat voor de mens zin geeft aan zijn leven. Zo gesteld komt er nooit een eind aan religie. Zo beschouwd is een sportman die zijn leven totaal in dienst van zijn sport stelt ook religieus bezig.

De Hilversumse **Jongerenonderzoeker** M. Kleijne gaat nog verder. Volgens hem is er nog nooit een jeugd geweest die zo sterk religieus geïnspireerd was als de huidige opgroeiende generatie. De medewerker van het marketingbureau SARV hanteert dan wel de ruime definitie van religie.

Kleijne ontwaart een reli-trend onder

jongeren, die al in 1990 is begonnen. Een trend die zich niet alleen beperkt tot de EO-jeugd. Hij komt tot die constatering na acht jaar jaarlijks met vier- tot vijfhonderd jongeren in kleine groepjes te spreken over alles wat ze bezig houdt: van Nike's tot de dood aan toe. Tieners en twintigers doen volgens Kleijne aan religieus winkelen. Ze praten bevrijd van de beperkende instituten in een zelf gekozen omgeving over leven na de dood en hoe het toch bestaat dat we bestaan, en hoe het moet in de toekomst. De houding ten opzichte van de kerken is er volgens Kleijne een van: ze hebben interessante verhalen, toch even naar luisteren, even proeven. Kenmerkend voor de jongeren is volgens Kleijne en De Hart dat ze niet vijandig tegenover de kerk staan. Kleijne spreekt van proefgedrag. De Hart heeft het over religie *à la carte* en buffet-geloof: dat wat bruikbaar is wordt geconsumeerd. (...)

Jongerenonderzoeker Kleijne ziet bij de jeugd een minder uitgesproken mening over geloof. De discussie over religie is er niet meer een waarin jongeren gelijk willen krijgen, nee. Het kan best zijn dat ze er morgen weer anders over denken. (...)

Religiositeit is in de geïndividualiseerde samenleving iets persoonlijks. De Hart: 'Men gaat dan wel niet meer naar de kerk om te bidden, maar thuis voor het slapen gaan gebeurt dat nog altijd. Het is geen gesprek tot een meneer met een baard op een wolk, maar een soort meditatie. De dingen van de dag worden op een rijtje gezet, er wordt geanticipeerd op te nemen beslissingen. Het verschil met de jaren vijftig is dat jongeren in hun gebed nu ook nog wel verzoeken uiten, maar dat ze geen verwachtingen meer hebben over het effect van het gebed.'

In de Intercity

In *Tijdschrift*, het jongerenblad van de Hervormd-Gereformeerde Jeugd-

Bond van april 1995, stond de volgende *column*:

Belijdenis

'k Heb deze week een openbare belijdenis van het geloof meegeemaakt. Deze keer niet in de kerk, maar in de eersteklas coupé van een Intercity. Eerste klas, want de trein was vol en de conducteur lief. Een nogal gezette mevrouw op leeftijd, een advocaat (die net met pensioen was gegaan) in het gezelschap van zijn kleindochter, en een directeur van een scholengemeenschap bevoikten de coupé. De vrouw las een spreukenboek, de mannen spraken met elkaar, ik las de krant. Op een gegeven moment raakten de mannen met de vrouw in gesprek en al snel kwam het geloof ter sprake.

De vrouw wekte volgens de mannen de indruk nogal orthodox te zijn, en spoedig 'bekende' ze dat ze (gereformeerd) vrijgemaakt was. De directeur was doopsgezind, de advocaat vertelde orthodox te zijn opgevoed. Maar de laatste jaren was hij bezig al het puin uit zijn jeugd, zoals hij het noemde, op te ruimen. De vrouw moest het dan ook behoorlijk ontgelden. De aarde geschapen in zes dagen? Adam de eerste mens? God almachtig? Nee, dat kon ze toch niet menen.

Kent u de wetenschappelijke onderzoeken niet? De evolutie is al lang bewezen, van de Bijbel is lang niet alles waar. Vooral de advocaat was fel, zoals zoveel christelijk opgevoede ouderen die aan het 'puinruimen' zijn geslagen. Die vlucht van Jezus naar Egypte, daar klopt niets van. Toen ik, sukkel als ik ben, aan de advocaat vroeg of hij erbij was geweest, werd-ie zelfs een beetje boos. Natuurlijk niet, maar was ik dan wel bij de opstanding geweest? De vrouw deed het beter. Ze vertelde dat haar moeder een keer gezongen had, toen haar broertje niet kon slapen: 'Er gaat door alle landen, een trouwe Kindervriend'. 'Sindsdien bestaat die Kindervriend voor mij', zei ze.

En de mannen, zij zwegen.